

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Poslední Shangri-la?

Bhútánské království a jeho socio-environmentální specifika

buddhismus a rozvoj v Bhútánu

Lucy Bajerová

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph. D

Olomouc 2023

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Poslední Shangri-la? Bhútánské království a jeho socio-environmentální specifika, buddhismus a rozvoj v Bhútánu“ vypracovala samostatně pod odborným vedením doc. Ing. Mgr. Jaromíra Harmáčka, Ph.D. a veškeré zdroje z kterých jsem čerpala jsou uvedeny v použité literatuře (bibliografii).

V Olomouci dne.

podpis.....

Lucy Bajerová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu mé bakalářské práce, doc. Ing. Mgr. Jaromíru Harmáčkovi, Ph.D., za odborné vedení s věcnými komentáři a návrhy na úpravu, podporu, vstřícný a velmi flexibilní přístup.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Lucy BAJEROVÁ**
Osobní číslo: **R200423**
Studijní program: **B0588A330001 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Téma práce: **Poslední Shangri-la? Bhútánské království a jeho socio-environmentální specifika**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat sociálními a environmentálními prvky rozvoje Bhútánského království, přičemž se zaměří na zkoumání a hodnocení jeho specifik a výjimečností z hlediska mezinárodního srovnání. Cílem práce bude nalezení charakteristických odlišností, které zemi činí ojedinělou, a zhodnocení, zda a jak země naplňuje svůj rozvojový potenciál v sociální a environmentální oblasti.

Rozsah pracovní zprávy: **10 – 15 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

GOV.BT – *National Portal of Bhutan* [online]. Copyright © [cit. 05.05.2022]. Dostupné z: <https://www.gov.bt/wp-content/uploads/2017/08/Constitution-of-Bhutan-Eng-2008.pdf?x87905>

World Bank. 2007. *Kingdom of Bhutan-Public Sector Accounting and Auditing: A Comparison to International Standards*. Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7681> License: CC BY 3.0 IGO.

Dorji Yangka, Vanessa Rauland & Peter Newman (2018): *Carbon neutral policy in action: the case of Bhutan, Climate Policy*, DOI: 10.1080/14693062.2018.1551187

World Bank Group. 2020. *Bhutan Systematic Country Diagnostic: Taking Bhutan's Development Success to the Next Level*. World Bank, Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33286> License: CC BY 3.0 IGO.

RAMAKANT a R.C. MISRA. *Bhutan: society and polity*. 2nd. New Delhi: Indus Publishing Co., 1996. ISBN 8173870446 9788173870446.

TASHI, Samdup. *Crossbreeding and Gross National Happiness of Bhutanese farmers. 1. Wageningen, the Netherlands: Wageningen University, 2018. ISBN: 978-94-6343-837-7. Dostupné z: doi: 10.18174/443738*

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: 17. května 2022

Termín odevzdání bakalářské práce: 12. dubna 2023

LS.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 17. května 2022

Abstrakt

Tato práce se zabývá zhodnocením rozvojového potenciálu Bhútánu, přičemž klade také důraz na otázku udržitelnosti. Dále je v práci věnovaná značná část buddhismu, jeho funkci jako specifického rozvojového faktoru a výzkumu jeho celkového vlivu v Bhútánu. Na řešení rozvojových otázek jsou používány variace indexů, které jsou blíže specifikovány. Následně zjištěná hodnota je vysvětlena a interpretována, a to i s možným budoucím dopadem, či v rámci dosavadního vývoje.

Klíčová slova: rozvojový potenciál země, Bhútán, buddhismus, udržitelný rozvoj, rozvojové indikátory, GNH

Abstract

This thesis assesses the development potential of the Kingdom of Bhutan and emphasizes the issue of sustainability. Further, the study devotes a significant part to Buddhism, its function as a specific development factor, and research on its overall impact in Bhutan. Variations of indicators are applied to development issues, which are explained in more detail, and the subsequent value is specified and interpreted with potential future impact or within the framework of existing development.

Keywords: country development potential, Bhutan, Buddhism, sustainable development, development indicators, GNH

Obsah

1) Úvod.....	8
2) Cíle a metody	9
3) Historické a geografické předpoklady rozvoje Bhútánu.....	10
a) Historické předpoklady rozvoje	14
b) Geografické členění země.....	17
4) Buddhismus jako specifický faktor rozvoje v Bhútánu	19
a) Základy buddhistického učení.....	22
b) Buddhismus v Bhútánu.....	26
i. Formální stránka praxe buddhismu v Bhútánu	28
ii. Tradiční buddhistické hodnoty praktikované v Bhútánu	29
5) Vliv buddhismu na rozvoj: případová studie Bhútánského Království	32
a) Socio-ekonomický rozvoj Bhútánu.....	35
b) Udržitelnost rozvoje	44
6) SWOT analýza rozvojového potenciálu Bhútánu.....	45
a) SWOT – reakce na hlavní výzkumné otázky	46
b) Reakce na výstupy a Prognóza vývoje do budoucna.....	49
7) Závěr	51
a) Odpověď na výzkumné otázky	52
b) Potvrzení či vyvrácení stanovené hypotézy	53
Bibliografie.....	54
Seznam zkratk.....	Chyba! Záložka není definována.
Seznam schémat, tabulek a obrázků.....	58

1) Úvod

Bhútánské království je pro mnoho lidí dosud relativně bájný pojem, spolu s použitím pojmu „poslední Shangri-la“ se člověku vybaví spíše bájná říše, nežli reálně existující stát s progresivním rozvojem. Vzhledem ke svému osobnímu okouzlení buddhismem, který se dá právem považovat za fundamentální pilíř existence Bhútánu, osobními setkáními s Bhútánci v rámci výměnného pobytu a stráveným časem se svou blízkou známou Sonam, kdy jsem skrz její odlišné reakce na všednosti a společné diskuse o rozdílnostech mezi Evropou a jejím milovaným domovem, dospěla k jasnému závěru, zjistit o Bhútánském Království co nejvíce. Bohužel se mi nepodařilo do země vycestovat a provést hloubkový výzkum či alespoň dotazníkové šetření, a tak jsem práci pojala v rámci rešeršní povahy ze všech možných zdrojů.

Vzhledem ke stanovenému zaměření na buddhismus a rozvoj, by se práce dala rozdělit do čtyřech propojených hlavních okruhů. V prvním okruhu je rozebrán geograficko-historický základ. V druhém okruhu je kladen důraz na buddhismus v rámci rozvoje a zároveň jako specifický rozvojový faktor. V okruhu třetím jsou rozebrány faktory zohledňující rozvoj a to přes základní ukazatele, přes Hrubé národní štěstí, až po indexy měřící míru kvalitu životní úrovně. Poslední okruh představuje SWOT analýzu a celkové zhodnocení výsledků, které z práce vyplývají.

2) Cíle a metody

Práce si klade za cíl odpovědět na hlavní výzkumné otázky a potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu a za pomoci rešeršní metodologie zhodnotit jednotlivé dílčí části pro stanovení uceleného obrazu profilu země v užším zaměření na problematiku udržitelného rozvoje a rozvojového potenciálu.

Za hlavní výzkumné otázky jsem si stanovila:

1. Do jaké míry země naplňuje svůj rozvojový potenciál?
2. Do jaké míry se daří se aplikovat udržitelný rozvoj?
3. Daří se Bhútánu praktikovat rozvoj s minimálním narušením tradičních hodnot a kultury?
4. Jakou roli má v Bhútánu buddhistická víra?

Dále jsem v rámci percepce vývoje do budoucna stanovila doplňující otázky

1. Do jaké míry je pravděpodobné, že se Bhútánu podaří směřovat udržitelně?
2. Jak velmi je pravděpodobné, že se Bhútánu podaří udržet dosavadní míru rozvoje i po výstupu z LDCs?

Stanovená hypotéza vyplývá již z názvu práce. Čili jedná se o zhodnocení na základě dosavadních znalostí následující otázky: Zdali lze považovat Bhútánské království za poslední Shangri-lu?

3) Historické a geografické předpoklady rozvoje Bhútánu

Bhútánské království je malá autonomní země v srdci Himalájí. Přesná rozloha je předmětem řady diskusí, a to zejména z důvodu obtížnosti přesného měření terénu, který je z velké části hornatý, zahrnuje hluboké rokle a vrcholky Himalájí. Dalším z důvodů může být mnohdy nejasné a nepřesné definování státních hranic, především kvůli sporným oblastem podél „problematické hraniční oblasti se sousední Čínskou lidovou republikou“. V neposlední řadě může být rozdíl zapříčiněn faktickou nepřesností naměřených údajů, a to kvůli rozdílným metodám propočítávání úplné plochy království. (Například ohledně započítávání či nezapočítávání vodních ploch.) Čili důvody rozdílů ve výměře, mohou být jak faktického původu, tak se mohou týkat i důvodů politických. Nicméně v souladu se stanovením Bhútánské vlády, činí celková rozloha 38 394 km². (Marks, 1977)

Bhútán, jenž je známý zejména pod názvem „Země hřmícího draka“ neboli *Druk Yul*, se rozkládá na hřebenech severovýchodních Himalájí v jižní části centrální Asie, mezi dvěma „asijskými giganty“ Indií a Čínou. Specifičtěji: Na severu sousedí s „autonomním“ územím Tibetu, ze západu s Indickou provincií Sikkim, z jihu s provincií Ásám a z východu s nejjižnějším cípem Indie, provincií Arunáčalpradéš¹. (Frame, 2005), (Marks, 1977)

¹ (tato indická provincie je jedni z dalších území sporu o stanovení hranic mezi Indií a Čínou. Proto jej lze na mapách vidět stále ještě s čárkovanou linií hranic, jelikož se jedná o spor, který byl uznáním McMahonovi Linie Valným shromážděním UN ukončen teprve k datu 15.3.2023. V projevu senátora Billa Hagertyho byla zmíněna jasná dvoustranná rezoluce o Arunachal Pradesh, který byl označen jako nezpochybnitelná část Indie a pokusy Číny o jeho okupaci byly označeny za „Čínskou agresi“, která vede k posílení Indicko-Amerického strategického spojení. (Bennet, Coleman et al., 2023)

Přírodní bohatství Bhútánu můžeme diverzifikovat do tří skupin. Za prvé jako význačný hotspot biodiverzity, za druhé jako naleziště vzácných kovů a minerálů v úpatí Himalájí a v neposlední řadě hojným lesním porostem, který je stěžejním důvodem karboxylové neutrality a podporou neutralizace množství oxidu uhličitého vypuštěného do ovzduší běžnou každodenní činností. (FAO, [Global Forest Resources Assessment], 2015)

V dnešní době žije v rurálních částech země, při úpatí hor a mnohdy i výše, v náročných podmínkách a tradičním způsobem, přibližně 57 % populace. (IFAD, 2020) Tito obyvatelé vykazují v porovnání územních celků relativně vysokou míru spokojenosti s životem ve své zemi, čili vysoké GNH. Na nejvýše posazený region Gasa připadá nejvyšší míra indexu 0,858, což je v relativním nepoměru vůči státnímu průměru 0,756 a k rurálnímu průměru 0,731. (grossnationalhappiness.com [online], 2015) Naopak to ale koreluje s hlavní myšlenkou konceptu GNH, Memento Mori či učení buddhistické školy Mahayany (rozebráno v následujících kapitolách).

Přestože se gramotnost v těchto oblastech pohybuje okolo 57,6 %, což je v průměru o 18 až 25 %² méně než v městských oblastech, tak nemůžeme říci, že by tento fakt zabraňoval spokojenému životu dle tradičních norem. Tento styl života, který není determinovaný množstvím věcí, které vlastníme, naučených myšlenkových vzorců či míře fyzického pohodlí, nýbrž získanými dovednostmi, zkušenostmi a zejména uměním prožít každý den jako dar, cítit pocit sounáležitosti s matkou Zemí *Prithvi Mata* a duševní vyrovnaností je považován za podstatu bhútánské tradice, která je spatřitelná více či méně i v dnešní době, jak odkazuje například Thomas A. Marks ve své práci (1977). (B. Frame, 2014), (T.D.Allman, 1974)

² Rozdílná škála s ohledem na míru dostupnosti základní lékařské péče, a tím i zvýšená/snížená pravděpodobnost dostupnosti základního vzdělání. Zohlednění mimoškolního vzdělání, či samotná příležitost se do školy dopravit. To vše jsou faktory determinující rozdílné hodnoty.

Následující úsudek můžeme demonstrovat na skladbě obyvatelstva dle náboženského vyznání, kde mimo majoritní náboženství (buddhismus 74 %) se vyskytuje pouze blízký hinduismus (25 %) a minorita křesťanů (1 %), o jejíž míře by se dalo spekulovat, viz kapitola 4 b).

Vzhledem ke stanovenému cíli kapitoly (obeznámit čtenáře s obecnou charakteristikou země a jejím historickým vývojem), považuji za důležité okrajově zmínit také mezinárodní vztahy Bhútánu s nejbližšími sousedy z geopolitického hlediska, a to pro ucelenější porozumění ojedinělosti, potencionálních příležitostí a hrozeb, které z tohoto stanoviska pro zemi vyplývají. Za cíl je kladeno zdůvodnit stálou existenci malého království na velmi nestálém mezinárodním poli.

Za jeden z nesilnějších a nejdelších strategicky významných mezinárodních vztahů lze považovat vztah Bhútánu s Indií. Toto spojení bylo započato podepsáním Speciální dohody již v roce 1949 a formální diplomatické partnerství bylo poté ustanoveno v roce 1968 s revizí v roce 2007. Indie je největší bhútánský rozvojový partner. Na rozvojovou pomoc mezi lety 2000 a 2017 věnovala 4,7 miliard amerických dolarů. Spolu s rozvojem je spjata i spolupráce obchodní k čemuž byl prvně v roce 1971 podepsán Indicko-Bhútánský kontrakt: O obchodu dovozu a exportu. Tento dokument mimo jiné poskytuje bez poplatný převoz Bhútánského exportu (mea.gov.in/pdf [Ministry of External Affairs, Government of India], 2020)

Rozvojová spolupráce mezi těmito státy probíhala ve třech vlnách. Nejdříve s důrazem na konstrukci sociální i fyzické infrastruktury zejména pro zlepšení možnosti vzájemného obchodu a to v rozmezí 60. a 70. let 20. století. Druhá vlna v 80. a 90. letech byla zaměřena zejména na rozvoj hydroenergetiky, kdy Indie věnovala velké množství investic do výstavby a provozu nových hydroelektráren. Na druhou stranu poté byla a stále dominuje většina takto vzniklé elektřiny, jako exportní indická položka. Třetí vlna, která probíhá od roku 2002 do současnosti se zaměřuje na demokratizaci, decentralizaci a celkové zlepšení podmínek pro úspěšný rozvoj. A to jak v rámci investic do vzdělání, stipendií, školení či výměnných programů pro bhútánské studenty či financování nemocnic, zdravotnické spolupráce, dostatek

vyškoleného zdravotního personálu a kompletní zkvalitnění zdravotní péče. (Hang Nga et. al, 2019)

Podpora, kterou Indie Bhútánu poskytuje, je například z bezpečnostního hlediska pro Bhútán stěžejní a to zejména kvůli značným územním sporům s Čínou.³ (Susan M.Walcott, 2010)

Na rozdíl od diplomatického paktu s Indií, se Bhútánu s jeho druhým hegemonistickým sousedem Čínskou lidovou republikou, vyhýbá jakýmkoli bližším vztahům, které by mohly vést k narušení stávajících bhútánských mezinárodních konexí. Při nejnútnejších mezivládních interakcích s Čínou, spoléhá na vyjednávání a diplomatické akty. Tyto nástroje však nejsou vždy plně dostačující, zejména v případě hovoříme-li o hraniční nejasnosti. (Anupa Ghimire, 2021/Ramachandran, 2017) Bhútán má s Čínou do dnešní doby nedořešené stanovení geopolitických hranic. Po zabrání územní oblasti Tibetu, který se nachází v bezprostřední blízkosti, se veškerá území v tomto okruhu stala ohrožená. Například spor o Doklam, (část Bhútánu o kterou se vedly dlouhodobé spory s Čínou) byl ukončen až pomocí nátlaku Indických ozbrojených sil. Tento spor byl z bezpečnostního a strategického hlediska pro Indii velmi důležitý. Zejména o strategickou oblast hřeben Jampheri na území Doklamu, který je pro Indii strategickým bodem. Jelikož kontrola nad tímto hřebenem by Číně poskytla nerušený výhled přímo do indického koridoru zvaného Chicken Neck, který spojuje severovýchod se zbytkem země. (Subrata K. Mitra and Srikanth Thaliyakkattil, 2018)

Některá bhútánská území se přesto nachází pod čínskou sférou vlivu. Většinou se jedná o malá území s kláštery, vesnice a obydlí poblíž hory Mount Kailas.⁴ Dále diskutovanými oblastmi

³ Zejména po zahájení čínské okupace Tibetu

⁴ Daná území jmenovitě: Darchen, Labrang Monastery Gartok

jsou zejména města Janakpur, ze strategických důvodů, či město Lumbini, pro Bhútán významné z náboženských důvodů. Jedná se totiž o rodiště Buddha.

Hlavním úmyslem Bhútánu je nastavit s Čínou neutrální „ko-existenci“, kde v ideálním případě nebude nutné řešit územní a jiné spory. Nejsou zde žádné snahy o navázání spolupráce či jakýchkoli bilaterálních smluv, či spojeneckých paktů. Bhútán si je jasně vědom, že v opačném případě by s velkou pravděpodobností mohl přijít o svého stávajícího spojence Indií. (Susan M. Walcott, 2010)

a) Historické předpoklady rozvoje

Podíváme-li se nejdříve hluboko do historie, kdy byl Bhútán součástí dalších Himalájských území pod vládou tibetských monarchů, (pohybujeme se v období kolem roku 650 n.l.) tak právě zde nalezneme základ tibetských kulturních a náboženských prvků, které posléze formovaly dnešní podobu Bhútánu (kulturní i geografickou). Od vlády tibetského krále Song – tzan Gam-po, který vládl v letech 630 až 649, byl ustanoven buddhismus jako hlavní náboženství, které bylo dále šířeno do dalších Himalájských oblastí. Tibetští panovníci byli silnými vojevůdci, kteří do 17. století podnikali invaze do okolních území. V historii se nedá říci, že by někdy byli utlačovaným národem, až do období Čínské invaze v roce 1950. Z oblasti Tibetu byla podnikána řada výprav vedena hnutím *lamů*⁵, za misionářským účelem šíření Buddhismu. Což demonstruje sílu a vyspělost tehdejšího Tibetu. Například v roce 824 tibetská vojska převládla nad indickým panovníkem tamějšího území, a šíření kulturního vlivu se mohlo plně rozvinout. (Asian Development Bank, 2013)

Vrátíme-li se zpět k oblasti Bhútánu, musíme zajisté zmínit prvního velkého duchovního vůdce (*great lama*), který přešel Himaláje z Tibetu na území dnešního Bhútánu. Byl jim Gyal – wa Lha-nang-pa v roce 1153. Dalším a pro tvorbu Bhútánských dějin stěžejnějším lamou však byl Phajo Dugo Shigpo, prostřednictvím něhož můžeme nalézt první střípky kořenů bhútánské tradice *Drukpa*. Shigpo přišel na tehdejší Bhútánské území v 13. století spolu se svými

⁵ Lama znamená v tibetském buddhismu označení pro spirituálního vůdce

společníky ze sekty Dr'uk-pa Ka-gyü. Posléze se napříč celým Bhútánem rozprostřela řada klášterů vedena různými učiteli, praktikující různé buddhistické školy. Nejdominantnější se stala škola Drukpa vedena sektou Ka-gyü, která převzala dominanci nad ostatními školami. Působení jiných sekt bylo rozšířeno většinou pouze v dané oblasti, nicméně jakmile v roce 1616 v Tibetu převzala kontrolu škola *Gelugpa*, tak se vůdčí osoba školy *Drukpa*, Nga-wang Nam – qyal usídlil v Bhútánu a založil zde teokracii.⁶ Posléze vyhostil veškerá ostatní tibetská učení s výjimkou školy Nyingma. Nga-wang následně přejal hodnost *shab drung Rinpoche*⁷, lépe známého pod označením *Dharma Raja*. V roce 1637 vytvořil hierarchii svých hlavních úřadujících osob v čele s hlavním opatem *Je khenpo*. Dharma Raja pokračoval v budování státního koncilu a úřadu *Deb Raji*⁸ Obě výše zmíněné pozice byly obsazeny *lamou* z Dharma Rajova vlastního kláštera. Království bylo organizované na východní, centrální a západní regiony, které byly pod dohledem tamního guvernéra (*Penlop*). Opevněné pevnosti zvané *dzong*, ze kterých příslušné autority vládly absorbovaly také většinu národního bohatství a zároveň byly centry náboženského, intelektuálního a politického života. Tuto pozici si v určitém slova smyslu udržují dodnes. Za vlády Dharmy Raji, uznávaného jako spravedlivého a pravého vládce, či „krále spravedlivého zákona“⁹, byla obdržena část západního tibetského území poblíž svaté hory Mount Kailasa darem od krále Ladaku nebo bychom mohli také zmínit dosaženo triumfu (v roce 1639) nad Tibeťany, či Mongolskou invazi (1644). (Marks, 1977)

Z novodobých dějin je určitě stěžejní zmínit nástup prvního *drug gyalpy*¹⁰ Trongsa Poenlop Ugyen Wangchucka, který nastoupil na trůn v roce 1907 a s ním převzala moc nad územím dodnes vládnoucí Dynastie Wangchucků. V témže roce ustanovil dědičnou vládu rodu, taktéž vynaložil značné úsilí na sjednocení země a získání důvěry lidu. Bhútánské Království se začalo decentralizovat v roce 1981 za vlády Jigme Singye Wangchuka (čtvrtého dračího krále, otce dnešního Bhútánského krále). Od roku 1998 se po přesunu moci na kabinet, ustanovila pozice předsedy vlády a v roce 2001 na radu panovníka byla navržena první bhútánská ústava, která spustila v roce 2008 představení parlamentní demokracie a následně na to byly svolány první demokratické národní volby. (Walcott, 2011)

⁶ Teokratický stát je označení pro formu vlády, která se přímo odvolává na božskou moc a božské právo.

⁷ Shabdrung –je označení pro honorující titul

⁸ Deb Raja značí hlavní autorita spravující světské záležitosti

⁹ King of the Righteous Law – vládce vládnoucí v souladu se svým titulem

¹⁰ *drug gyalpo* – dračí král, pojem používaný pro Bhútánské vládce celého rodu Wangchucků

Nové státní zřízení konstituční monarchie, bylo oficiálně ustanoveno 18. července 2008 (společně s přijetím oficiálně platné Bhútánské Ústavy) po konání prvních demokratických voleb. K tomu mohlo dojít, pouze díky progresivního rozhodnutí, pátého „dračího krále Jigme Kheras Namgyel Wangschuka vzdát se své plné autoritativní moci. (Bhutan Tourism Office, Political Systém, n.d.)

V roce 2013 si Bhútán zvolil Lidovou demokratickou stranou (PDP), která vedla novou vládu a zahrnovala legislativní justiční a exekutivní odvětví. Legislativní těleso je složeno z vládnoucí strany, opozice a Národní rady. Národní rada sestává z 20 členů kteří jsou voleni a reprezentují každý správní celek *Dzongkhag*, který je následovaný 5 členy jmenovanými králem. Národní shromáždění sestává ze 47 členů kteří jsou voleni voliči. Důležitým prvkem v Bhútánské politice je administrativní decentralizace lokální vlády. (Centre for Bhutan Studies and Gross National Happiness Research, 2016). (Maria T. Lepele, 2017)

b) Geografické členění země

Bhútánské Království je jedno z nejvíce topograficky diverzifikovaných území na světě. Terén je více než rozmanitý, střídají se zde totiž výškové profily od sto-šedesáti metrů nad mořem až po sedmitisícové vrcholy, v některých případech může jít i o vzdálenost mezi extrémy menší než 100 kilometrů. (Andrea M. Savada, 1991) Oblast může být rozdělena do tří odlišných fyzicko-geografických oblastí. Sub-himalájský region, kde převažuje subtropické klima s výškovým rozhraním od stopadesáti až do dvou tisíc metrů nad mořem, což pro představu koresponduje s Indicko-Nepálskými *Terajemi*¹¹. Dále vnitro-Himalájský region s rozhraním nadmořské výšky pohybující se od dvou tisíců po čtyři tisíce, jež je nazývaný též jako „střední hory“. Posledním výškovou oblastí jsou velké Himaláje s vysokohorským klimatem nad čtyři tisíce m. n. m (National Environmental Commission (NEC), 1998) Jižně od vrcholů Himalájí se rozkládají hluboké rokle rozsáhlého ledovcového údolí a převážně zalesněné stráně. Bohatá říční síť se sbíhá ve čtyři majoritní říční systémy. Za největší lze považovat řeku Manas, která protéká zhruba dvěma třetinami celého Bhútánu. (Bauer et al., 1999)

Významnou částí přírodního bohatství jsou lesy a to již z několika důvodů. Jednak poskytují důležitý stavební materiál a kompletně významnou surovinu, jejíž využívání se muselo omezit, kvůli zvýšení vyprodukované uhlíkové stopě a environmentálním obtížím. Díky omezení se jednak vyrovnala uhlíková stopa, kterou vypouští každý jedinec denně do ovzduší a také se podařilo docílit relativní karboxylové neutrality. Lesy pokrývají zhruba tři čtvrtiny celkové rozlohy země. Tyto lesy jsou velmi bohaté na biotu. Obsahují odhadem sedm tisíc druhů cévnatých rostlin, sto sedmdesát osm druhů savců, šest set sedmdesát pět druhů ptactva a také značně diverzifikované množství bezobratlých. Jednoznačně se tedy jedná o biologický hotspot biodiverzity a to i dle mezinárodního měření, kde se Bhútán řadí mezi prvních deset center nejvyšší koncentrace biodiverzity na světě. (WWF, 2023)

¹¹ Teraje jsou popisované jako močálovitě nížiny s rovinatou krajinou do 300 m n. m., na kterou navazuje předhůří Himalájí. Tato místa bývají částečně hustě porostlá. (T. Smith, 1852)

Minimální zalesnění je stanoveno i Ústavou, a to k 60 % povrchu. Nicméně celková plocha, která je pod lesním porostem i lehce přesahuje 70 %, tento stav je více méně stálý. Také vládní úsilí klade prioritu na ochranu před těžbou a využíváním přírodní zdrojů. Ochranařství zde má silné působení, například 26.23 % celkové výměry státu se skládá ze systému chráněných území.

Více než důležité je v tomto odvětví, ochrany a udržování přírodního bohatství, vzdělávání a managementu environmentální udržitelnosti, zajistit udržitelný a konstantní kapitál, aby se země nemusela spoléhat na nestálé finanční toky kapitálu různými donory. (S. Brunet et al., 2009) Jelikož se však jedná vlivem klimatické krize, čím dál tím více o globální cíl, tak se dá říci, že rozvoj v této oblasti je relativně příznivý.

4) Buddhismus jako specifický faktor rozvoje v Bhútánu

Buddhismus, patří mezi nejstarší náboženství, je však ale spíše známý svou životní filozofií, která do značné míry ovlivňuje rozvoj a to v tom nejširším slova smyslu. Ať se jedná již o rozvoj osobnosti, duševní, kulturní, společenský či rozvoj země a její prosperity. Pakliže země disponuje dostatečným prostorem pro aplikaci buddhistických norem (není omezena jiným majoritním náboženstvím), tak lze považovat Buddhistickou filozofii za specifický přístup k rozvoji (William J. Long, 2021).

Významná role buddhistické filozofie v rozvoji může být demonstrována například na porozumění nevyhnutelným modernizačním změnám a tudíž nutné prioritizaci vzdělávání mladé generace, pro udržení národních hodnot a identity země. Či z hlediska udržitelnosti, kde je nezbytné najít určitý balanc mezi probíhající modernizací a zachováním tradic, spirituality, či duševních hodnot, které jsou silně propojené s ochranou a zachováním původní fauny a flory. (Harris 2001, Swearer 2006) Důrazným specifikem buddhismu v oblasti rozvoje je zmíněný postupný ráz aplikace rozvoje, tudíž plynulé přizpůsobení jednotlivých aspektů současné době s maximálním ohledem na udržitelnost. O udržitelnosti můžeme hovořit již z několika hledisek, jako je: kladený důraz na ochranu přírody a všeho živého v konceptu tzv. *Ahimsy*¹² a *praṭīyasamutpādy*¹³; stěžejní podstata buddhistické tradice tkvící v upřednostňování nemateriální (duševních hodnot, soudržnosti a zejména širšího pojetí GNH, jako indikátoru spokojenosti a kvality života veškerých obyvatel.) (C. Rinzin, 2006) Více o konceptu „střední cesty“ a její stěžejní myšlenky v souvislosti s rozvojem a buddhistickou teorií bude dále zmíněno v kapitole o. Vlivu buddhismu na rozvoj.

Za stěžejní faktor specifického rozvoje v souvislosti s Buddhismem, můžeme pokládat indikátor Hrubého Národního Štěstí (GNH). Tento koncept byl vytvořen na základě myšlenky udržitelného rozvoje a holistického přístupu k pokroku a rozvoji. (Susan M. Shaw et al., 2018) Jedná se o snahu spojit Buddhovo učení o politice a ekonomických principech v souladu s udržitelností a její aplikaci do praxe. Jelikož tato myšlenka vychází z podstaty buddhistické filozofie, klade důraz ve stejné míře také na neekonomické aspekty prosperity, a proto můžeme

¹² Vyvarování se násilí, někdy taktéž překládáno, jako nečinění újmy a na nejzákladnější úrovni – nezabít.

¹³ Termín použitý ze sanskrtu označující propojenost (interconnectedness)

v tomto kontextu hovořit o multidimenzionálním konceptu poskytující jasné více úrovně statistiky o míře spokojenosti obyvatel a data o momentálně nespokojených rezidentech.

Podle těchto informací se posléze mohou zavést opatření pro zvýšení spokojenosti obyvatel přímo v potřebné oblasti. Index GNH byl ustanoven 4. Bhútánským králem, jeho výsostí Jigme Syngie Wanchukem v roce 1972. Index je navržen pro docílení udržitelného rozvoje zejména srze čtyři pilíře. Výstup indexu rozebírá mnoho odvětví, ve kterých se reflektuje dostatek či nedostatek dané potřeby a zde se poté může implikovat náležitá podpora ze strany řídicích orgánů. Index také klade důraz na provázanost jednotlivých disciplín. (Ura K. et al., 2012)

Bhútán identifikoval 4 pilíře, jako základní části GNH, jimiž jsou: spravedlivý a udržitelný ekonomický rozvoj, uchování a ochrana kulturního a duchovního dědictví, zachování a udržování přírodního bohatství a správné vládnutí. (Karma Ura and Karma Galay 2004) Index Hrubého Národního Štěstí sestává tedy ze míněných 4 pilířů, dále pak z 9 oblastí, které zahrnují 33 skupinových indikátorů a 124 proměnných (Kanupriya Gupta and Rajat, 2016). Jejich funkce a vazby budou vysvětleny blíže v kapitole pojednávající o vlivu buddhismu na rozvoj.

Spirituální přístup rozvoje s buddhistickou moudrostí vytvořil specifické přístupy k ekonomickým, environmentálním a sociálním faktorům. K jeho vyjádření nám může sloužit jak koncept samotný, tak například model SD, který byl navržený k výkladu spolupráce GNH a udržitelného rozvoje. Tuto cestu můžeme brát, jako alternativu k soudobým statistikám poukazujícím pouze na výstupy z kvantitativních analýz, či z pohledu z druhé strany, jako lépe prezentovatelnou formu výkladu dosti subjektivního GNH indexu s těžko uchopitelnými výstupy.

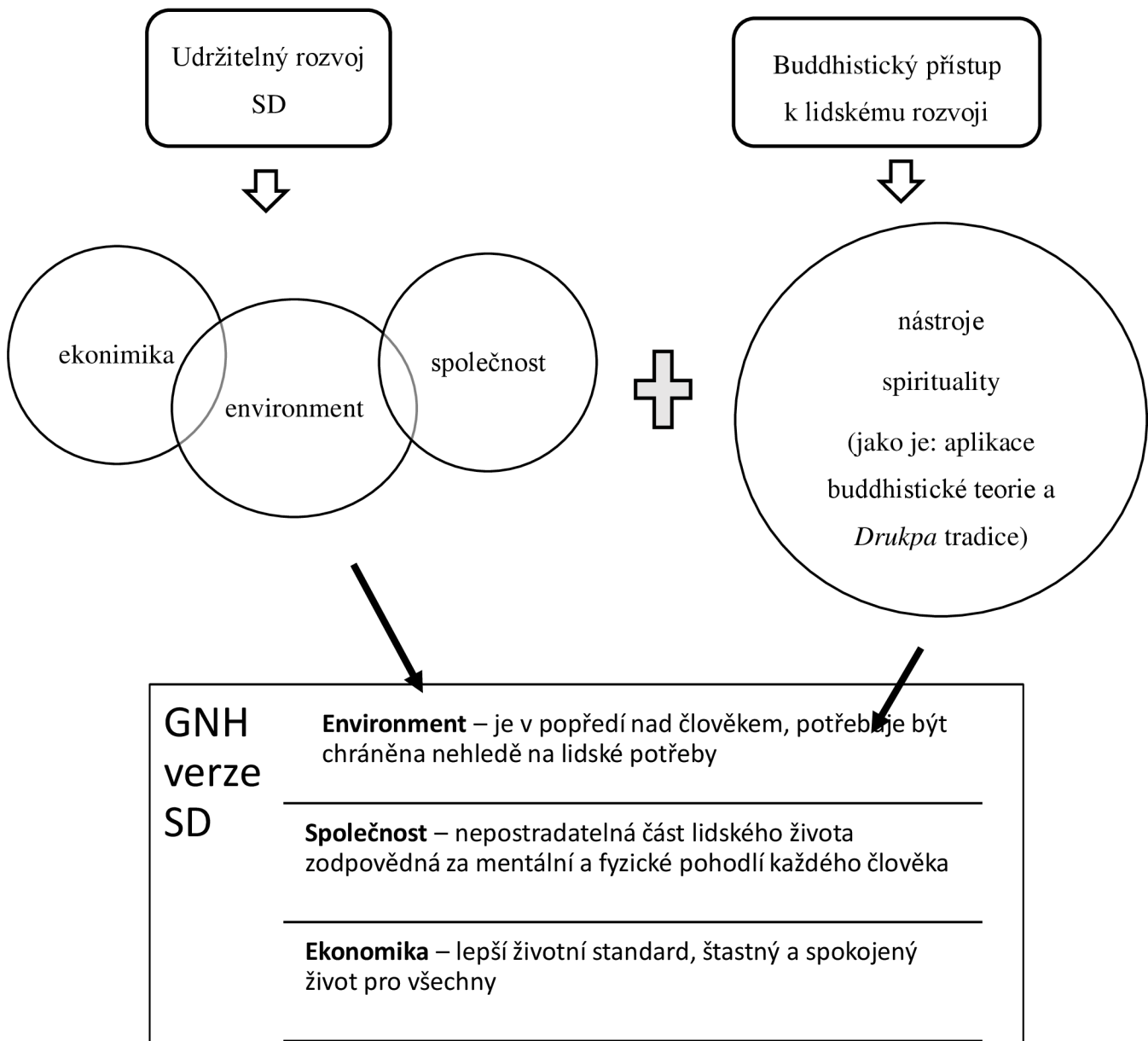
..

Ideální kompromis, spojení které zahrne jak všeobecně známé indikátory, tak bhútánský specifický index rozvoje. Tato kombinace celosvětově uznávaného modelu udržitelného

rozvoje, který je složený ze 3 pilířů: rozvoje ekonomiky, ochrany environmentu a sociální rovnosti, spolu s prvky Hrubého národního štěstí v unikátním spojení.

V následující schématu je tedy znázorněno spojení GNH spolu s SD faktory.

(K.Gupta et al., 2016)

1. schéma: Znázornění GNH verze udržitelného rozvoje.

Vytvořenou dle předlohy (Gupta et al., 2016)

a) Základy buddhistického učení

Buddhismus je neteistické¹⁴ východních náboženství, založené Siddhartou *Gauthamou*, známým také pod názvem Buddha. Označení Buddha označuje bytost, která dosáhla plného probuzení neboli osvícení. O Buddhismu se hovoří jako o takzvané „střední cestě“ a to zejména z důvodu snahy o vyhnutí se polarizačním extrémům. Ať již asketickým praktikám sebezapírání a odříkání, či naopak vedení nestřídmého a požitkářského života. (Bajželj A., 2019) Zejména kvůli lokaci vzniku, v oblasti dávnověké Indie, projevuje buddhismus určitými prvky podobnost s majoritním indickým náboženství, s Hinduismem. Střety těchto dvou náboženství jsou více či méně znatelné u různých buddhistických škol a projevují se zejména ve víře v *reinkarnaci*¹⁵, přijetí zákonu *Karmy*¹⁶ či modlitebních praktik složených z manter. (P. Harvey, 2013)

Obecně vzato existuje vícero forem buddhismu, vytvořených na základě převzetí specifických kulturních či duchovních prvků dané lokality a tamního učení, které jsou následně spojeny v unikátní celek. Jedná se o směry jako jsou například zen či tao buddhismus. Důležité je však zmínit, že za základní a prvotní formu je považován tibetský buddhismus, který pojímá společné jádro pro veškeré další formy buddhismu. (factsanddetails.com, 2018)

Druhy buddhistické praxe se nejčastěji dělí prvotně na následující „tři cesty“: 1) *Theravada*, 2) *Mahayana* a 3) *Vajrayana*. Tyto tři cesty jsou považovány za základní praktiky výkladu buddhistického učení a její následnou praxi v reálném životě, kde dochází k reflektování

¹⁴ Božství není v neteistickém náboženství primární. Jedná se o označení životního postoje, ve kterém bůh nebo božstvo nejsou podstatnou otázkou víry.

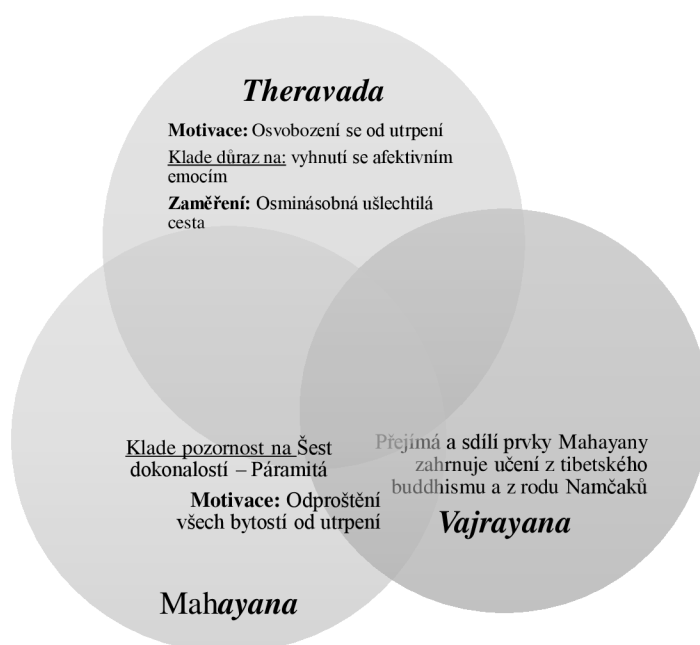
¹⁵ znovuzrození

¹⁶ Každý čin má své následky, které daného jedince někdy v budoucnu dostihnou. Ať se jedná o dobré či špatné skutky.

hlavních myšlenek a zásad. Pochopitelně existuje řada dalších buddhistických škol, nicméně výše zmíněné jsou považovány za základní.

Jinými slovy se základní cesty/školy dají vyložit jako: 1) škola předků (nejstarší cesta, vycházející přímo z Tibetského učení), 2) cesta velkého vozidla (pojímající spásu pro veškeré živé bytosti) a 3) diamantová cesta/ vozidlo (snaha o destilaci jedu na jeho nejčistší podobu). (Namchak LLC, 2015) Za společné základní pilíře se považuje: úcta k přírodě a její aktivní ochrana, učení Buddhovo, snaha o vymanění se z koloběhu znovuzrození spolu s vírou ve tři posvátné klenoty (*Buddha, Dharma a Sangha*). (Beverley McGuire, 2021)

Školy jsou rozšířeny v různých oblastech, liší se v motivaci, zaměření a oblasti na kterou klade důraz. Častokrát se však cesty v určitých bodech prolínají a v některých státech může být vyučovaná jedna škola spolu s prvky školy jiné. Všechny cesty však mají společný základ a tím jsou čtyři vznešené pravdy. (Harvey, 2012)

2.Schéma: Hlavní buddhistické školy, jejich protínání a odlišnosti.

Vytvořeno dle předlohy (Namchak [online] © 2015 – 2023)

Hlavní částí buddhistické filozofie je pojednání o všech formách utrpení během pozemského života, jeho příčinách s tím spojené *sansáře*¹⁷ a možném oproštění se od utrpení. (Gievel M., 2015) Ve snaze dosažení vnitřního klidu, propojení a s pravou podstatou existence, se využívají praktiky meditace a *mindfulness*¹⁸. Zejména pak vedení počestného života dle osmidílné stezky a čtyř vznešených pravd, které jsou považovány za základní praktické výstupy z buddhistické teorie. Některé dále zmíněné praktiky se liší dle zvolené buddhistické školy, země, komunitních či rodinných norem nebo pod vedením daného *Rinponče*¹⁹. Mezi tyto variabilní praktiky patří zejména uctívání dané bodhisattvy²⁰, odříkávání manter či rituály. (W.J.Long,2021)

Stěžejní pilíři Buddhismu jsou následujícím fakta: 1) Primárním cílem je osvobození se od utrpení. (Kosuke Shimitzu, 2021) 2) Každý může dosáhnout stavu *Nirvány*, pokud osvobodí svou mysl od „pěti jedů“. Pravé bohatství se skrývá v nemateriálních hodnotách. O čemž pojednává i spis o třech klenotech, jimiž jsou Buddha (jako osoba „*The Buddha*“, jež má jedince vést, *Dharma* (nalezení podpory v nekonečnu, ale také proces učení²¹) a *Sangha*²² („správný směr“). (Seung Sahn,1995) Skrze tyto vzácnosti se můžeme vyvarovat sejítí z cesty a tudíž pohlcení démonem touhy, který nikdy nedosáhne nasycení a představuje tudíž nekonečné bažení po stále větším množství zejména materiálních věcí.

¹⁷ Kruh opětovného znovuzrození

¹⁸ „Mindfulness znamená věnovat pozornost určitým způsobem: záměrně, v přítomném okamžiku a bez posuzování“. Jon-Kabat Zinn

¹⁹ Rinpoče je titul, který bývá používán v buddhismu k uctivému oslovení lámů. Titul se uděluje tomu, kdo byl rozpoznán jako reinkarnace velkého učitele.

²⁰ „Slovo je vytvořeno ze sanskrtského kořene bodhi, což znamená "probuzení" nebo "osvícení", a sattva, což znamená "bytí". Základní význam slova je "bytost, která je na cestě k osvícení".“ (Pierce Salguero, 2022)

²¹ Dharma mívá více významů, nicméně v kontextu tří klenotů („Three Jewels“), jednom ze základních buddhistických učení, se jedná o proces.

²² Sangha však také značí společenství těch, kteří se vydali následovat učení Buddhovo. Obecně je však termín vykládán i v dalších podporných významech. (Kevin Trainor, 2004)

Za velmi stěžejní a nadčasové jsou považovány Buddhovy rozpravy v kánonu, které se díky škole Theravády zachovaly v původním jazyce páli²³. (Miroslav Rozehnal, 1995) Buddhovy spisy jsou jedním ze základních výchozích, ve kterých mimo jiné pojednává o politice, ekonomice, či správném řízení státu. (W. J. Long, 2021)

Za další velmi významných pramen buddhistické nauky jistě lze považovat sútry v kanonistických sbírkách. Za jednu z významných sbírek učení Mahayana buddhismu je považována sbírka „A Treasury of Mahayana Sutras.” (Garma C. C. Chang, 1983)

Po zmínění těchto stěžejních myšlenek, které tvoří samotné jádro buddhistické filozofie je relevantní jej doplnit o přístup, který se do buddhismu implikoval během formování jeho různorodých škol a podob, po Buddhově smrti. Za tuto myšlenku lze považovat *Memento Mori*, vědomost vlastní smrtelnosti. V přímém překladu z latinského originálu: „Pamatuj na smrt.“, „Pamatuj, že jsi smrtelný“ Tento myšlenkový koncept je přejatý z antického Řecka od Stoiků, kteří se soustředili na dosažení absolutního duševního klidu a vyrovnanosti. Přijímají pomíjivost okamžiku a neustálou přítomnost smrti. (William Breitbart, 2019)

Lze usuzovat, že Buddhistická filozofie se neustálým vývojem inspirovala také dalšími směry a naopak různé směry se během svého vývoje inspirovali inovativním Buddhismem. (W.J.Long, 2021)

²³ staroindický jazyk příbuzný sanskrtu

b) Buddhismus v Bhútánu

V Bhútánu se praktikuje cesta Mahayany. Všeobecně je kladen důraz na respekt k starším, laskavost k mladším a soucit ke zvířatům. Skrz tuto filozofii přispívá ke zlepšení například koncept GNH. Buddhismus byl rozšířen do Bhútánu guruem *Padma sambhava* v osmém století. (Samdrup Rigyal and M. A. Prude, 2017) I dnes lze najít spoustu mužských i ženských klášterů s mnichy/mniškami, kteří svůj život plně soustředí na spirituální cestu. Jsou bráni jako nositelé buddhistické tradice a zároveň je kladen velký důraz na jejich tvorbu buddhistické komunity či *Sanghy*. (Harvey, 2012)

Víra je v Bhútánu považována za stěžejní pilíř národní identity a nikoli pouze jako poziční ukazatel. Ve valné míře je vnímána spíše jako životní styl, který je protkaný v každodenním životě běžných obyvatel. Buddhismus je sice oficiálním státním náboženstvím Bhútánského Království s více než 75 % vyznávajícími, nicméně obecně není považováno za náboženství, jako takové, nýbrž jako učení a vedení každého jednotlivce k dobrému životu. Forma učení je založena na výkladu učení Buddhova, která se promítá zejména ve formě kultury, čímž je hlavní podstata zpřístupněna všem bez rozdílů. Praktikována škola Mahayany je známá jako cesta *Manter*²⁴, (M. Gievel, 2015) od ostatních základních cest se liší v propojení tantrických prvků a hlavním důrazem na osvobození všech živých bytostí od utrpení. (Viz schéma.) Jednoznačně je důležité taktéž zmínit, že víra zde do značné míry determinuje výrazný apel na ochranu přírodního bohatství. Bhútánský buddhismus se výrazně se liší od výchozího Tibetského buddhismu zejména svými rituály, liturgií a klášterní organizací. Státní náboženství je dlouhodobě značně finančně podporováno vládou prostřednictvím každoročních dotací klášterům, svatyním, mnichům a mniškám. (Andrea Matles Savada, 1991)

²⁴ Mantra je označení pro posvátná slova či verše obvykle opakovaně recitována s určitým významem a určena dané bodhisattvě

V rámci každodenní buddhistické praxe je zásadní uvědomění si sakrální hodnoty v nemateriálních objektech a to v praxi jakékoli buddhistické školy a v jakékoli míře či hloubce (světské, klášterní). Učí se v praktikování nezištnosti/skromnosti, duševní vyrovnanosti/stability a úzkém vnitřním a fyzickém spojení s přírodou, a to například pomocí meditace, technik *mindfulness*²⁵ či čtení z véd. K buddhistické praxi patří také řada rituálů a obřadů, (což se týká zejména klášterní praxe). (Jurmey, 2022)

Možná právě v těchto rovinách, při značném vlivu modernizace, která má velký vliv zejména na dospívající jedince a mladé dospělé, je důkladné vzdělání ve všech rovinách velmi stěžejní pro zachování buddhistických norem, hodnot a národní identity. Bhútán je vystaven působení mnohačetných vlivů modernizace, zejména jejího „působení zevnitř skrz sociální sítě. Z toho důvodu již zdaleka nelze říci, že by byl externími vlivy zcela neposkvřená země, ve které všichni občané stále žijí tradičním způsobem. Toto lze považovat za ryze západní utopii (Sandra Brunet et al., 2009).

Lze však uvažovat nad mírou úspěšné, vládou proklamované, implementace politiky střední cesty ve všech směrech. A sní také množství stability mezi tradičními prvky a převzatými západními normami. Tradice a kultura jsou velmi úzce spjaty s buddhistickými prvky. Podle slov bývalého ministra školství Lyonpo Norbu Wangchuka, by důležitost bhútánské kultury měla být chápána následovně: „V ústavě je přímo stanoveno jako povinnost každého občana, zajistit, že naše kultura bude chráněna a promována, jelikož je to spolu s přírodním bohatstvím jádro bhútánské ojedinečnosti.“ (Jurmey, 2022)

Kultura je opravdu silným elementem, proniká i napříč bhútánským školním systémem a determinuje styl výuky. Budhistické prvky pronikají do mnoha školních programů a tvoří specifické rutiny a praktiky. Jako příklad můžeme uvést zahájení výuky meditační technikou *mindfulness* pro podpoření mysli nebo výuka o buddhistických hodnotách pro zvědomení důležitosti nemateriální věci a mnohé další prvky zakomponované do výuky a studijního kurikula.

²⁵ „Mindfulness znamená věnovat pozornost určitým způsobem: záměrně, v přítomném okamžiku a bez posuzování.“- Jon-Kabat Zinn (Michal Dvořák et al., 2023)

i. Formální stránka praxe buddhismu v Bhútánu

Buddhismus má v Bhútánu velmi specifickou formu. Namísto státního náboženství je pokládán spíše jako duchovní bohatství, myšlenkový směr, který tvoří samotné jádro země. Nicméně i přes jeho všudypřítomnost a zakotvení v ústavě je zapotřebí ho striktně oddělit od zákonodárných a výkonných orgánů. Je nutné brát v potaz, že, Bhútán není teokratický stát.

I přes nadřazenost buddhistického vyznání a duchovního bohatství, nemá pravomocnosti k zásahu do řízení státu a politiky.“ (Bhutanese Constitution, 2008) Volně přejato, je důležité klást důraz na oddělení náboženství či náboženských subjektů od politiky a ctít svobodu vyznání a její praktikování na bhútánském území, do té míry, dokud tyto praktiky nezpůsobují újmu nikomu, či ničemu jinému. Tak jak je deklarováno Ústavou.

Proti zásahu buddhismu do politických, či jiných právních záležitosti se vymezuje například i Australský Žurnál pro Asijské Právo a stěžejní milníky jsou vymezeny i Bhútánskou ústavou²⁶. Přesto je na místě být vůči plné svobodě vyznání skeptický. Podíváme-li se na míru svobody vyznání zaznamenanou SPI indexem, dostaneme hodnotu 1,88 při intervalu 0-4, kdy 4 značí plnou svobodu. Tato hodnota řadí Bhútán na 146 místo ze 169 zemí, což se nám může také na problematice minority křesťanů a s tím spojené politiky „jeden národ, jedni lidé“²⁷

V případě zavržení segregáčně či rasisticky zabarvenému přístupu k občanům s jiným vyznáním, z dosavadních poznatků však musíme doznat zvýhodňující postavení buddhistů. Buddhisté mají zaručené zastoupení v Národním shromáždění a Královské poradní radě, tvoří také většinu společnosti a mají zajištěný „vlivný hlas“ ve veřejné politice.

Nejvyšší náboženskou postavou je pro Bhútánce *Je Khenpo*, který je též hlavou Dratshang Lhentshog, což je ústřední klášterní těleso Bhútánu a je zodpovědný za dohled nad náboženskými záležitostmi země. Který je volen a jeho navrnutí na zvolení musí být schváleno králem. Je oslovován jeho svátost a drží velmi vysoký post, který je symbolizován například tím, že má jako jediná osoba po králi, která může nosit safírový *kabney* (specifický šál)

²⁶ Konkrétně zmíněno v článku 3. Duchovní dědictví, odstavci 3.

²⁷ the policy of "One Nation, One People" (Amnesty International, 1994)

Nejčastěji uctívaná *bódhisattva* je Green Tara. Tara je vnímána jako vtělením soucitu a moudrosti, jedná se o ženské vtělení osvícené bytosti tibetského buddhistického panteonu. Je esencí probuzené lásky a soucitu, je známá jako „matka všech buddhů“ a „ta, která převáží bytosti přes oceán samsáry.“ (Lama Palden Drolma, 2022)

I když je Green Tara často zobrazována jako ženská postava, v Mahayana buddhismu není běžné rozlišovat božstva podle pohlaví. *Bodhisattvy* mohou mít podobu jak muže, tak ženy. Z podstaty věci jsou však genderově neutrální, nachází se v pozici nad genderem. Mnohem důležitější je jejich symbolický význam a učení, které představují.

Green Tara je symbolem soucitu a ochrany. Je spojována s ochranou před nebezpečím, pomocí v nouzi a podporou duchovního rozvoje. Její zelená barva symbolizuje energii, je spojována s přírodou a léčením. (Nashalla G. Nyinda Menpa TMD, 2021)

ii. Tradiční buddhistické hodnoty praktikované v Bhútánu

Tradiční neodmyslitelnou součástí Bhútánu jsou festivaly zvané *Tsechus*. Tyto velkolepé akce, které jsou pro Bhútánce velmi důležitým projevem kulturního a náboženského vyznání a zcela jistě ukazují na specifika a výjimečnosti Bhútánského Království. Většina pevností *dzongs* a klášterů *goembas* otevírá své brány a oslavují se zde každoroční festivaly, při kterých se představují divoká akrobatická taneční představení či tradiční tance. Největší a nejvýznamnější festival je *the tsechu*, konaný na počest Guru Rinpocheho. Festivaly v Bhútánu jsou obvykle velkolepé, barevné a bohaté. Zahrnují také maskované tanečníky (většinou v kostýmu národního symbolu, draka), nicméně variabilita a pestrobarevnost různých kostýmů je daleko širší. Objevují se ztvárnění hrdinů, démonů, zvířat a milosrdných či rozhněvaných božstev. (Tourism Council of Bhutan, 2016).

Mezi další specifika a tradiční bhútánskou buddhistickou hodnotu patří například tradiční oděv. Bhútánecí jej nosí na veřejná místa, do práce či do škol. Muži nosí oděv zvaný *gho* a varianta

pro ženy se nazývá *kerā*. (Susan M. Shaw et al., 2018) I zdejší architektura je velmi ojedinělá a s jistotou lze říci, že skrývá jak buddhistické, tak zejména národní hodnoty. Země je naplněna architekturou ve specifickém národním stylu stavby, maleb na stěny domů ve stylu *Dzongka*. (Ministry of Work and Human Settlement Royal Government of Bhutan, 2014)

Tradiční stavby

Bhútánská architektura je bezpochyby ohromujícím spojením starověké kultury, elegantního a přesto starověkého designu vloženého do překrásné krajiny rozlehlých údolí a stoupajících vrcholků hor. Za nejstarší stojící budovy jsou považovány Jambay Lhakhang a Lhakhang Karpo ve městě Bumthang, či Nagpo ve městě Haa. Datuje se že byly postaveny již ve 7. století. Mezi významné stavby tradiční architektury jsou považovány velké pevnosti zvané *Dzong*, chrámy (*Lhakhang*), kláštery (*Goenpa*), mosty (*Zam*), paláce (*Phodrang*), či tradiční lidové stavby (*Yue Chim*). Tradiční architektura se v Bhútánu po mnoho staletí přizpůsobovala místnímu prostředí, klimatu, materiálům, technologiím a významně také kulturním tradicím. Následně byla přizpůsobována i tak aby uspokojila nejen funkční a ekonomické potřeby, ale také sociální a duchovní požadavky. Základními stavebními materiály tradiční architektury jsou zejména hlína, kámen, dřevo a bambus. (Ministry of Work and Human Settlement, 2014)

Posvátná místa, stezky, vrcholy

Mezi příklady existujících přístupů k ochraně přírody můžeme zařadit IUCN k chráněným krajinám a přístup UNESCO k ochraně přírodních památek. Mezi příklady posvátných přírodních míst mohou být, jak hory, louky, kopce, řeky, laguny, prameny, jeskyně, skalní útvary či jednotlivé stromy, přírodní útvary. Prostřednictvím ochrany přírody jsou posvátné přírodní lokality uznávány, jako místa která mohou poskytovat a udržovat ekologickou ochranu a také podporovat biologickou rozmanitost. (Dudley et al., 2010). Za posvátnou oblast se může bezpochyby považovat bezprostřední okolí hory Mt. Kailash, která přispívá lidskému blahobytu od duchovních přes kulturní až po materiální zdroje (Bhagwat 2009, Daniel et al. 2012).

Nabji Korphu Lakhang v chráněné oblasti národního parku Jigme Singye Wangchuck National Park, Taktsang Phelphug nebo Tango Chari jako postavené památky ekologickou hodnotou v jejich okolí, či posvátné přírodní místo Beyul Khempajong Za známou buddhistickou posvátnou přírodní památku v regionu je označován národní park Sagarmantha, kde se nachází Mount Everest a dále zejména posvátná oblast krajiny Kailash, jež je význačné poutní místo uctívané několika různými náboženstvími. Nyní je v procesu, aby se stala přeshraniční chráněnou oblastí na pomezí Indie, Nepálu a Číny. (ICIMOD a UNEP 2009)

5) Vliv buddhismu na rozvoj: případová studie Bhútánského Království

Bhútánské Království se díky svému holistickému konceptu propojení hrubého národního štěstí a politiky střední cesty snaží vést udržitelný, úspěšný a zejména dlouhodobý vývoj. K většině indikátorů včetně GNH jsou však poskytnuta data pouze od roku 2010, či za určitý časový interval, z toho důvodu a také z důvodu komplexního nezaujatého pohledu, pro zpřístupnění co nejvíce exaktnějšího posouzení rozvoje budou vycházet na podkladu více indikátorů.

Pro začátek se můžeme podívat na vývoj bhútánského modelu GNH a jeho výstupní data z komplexního šetření v 9 oblastech, které zaštiťují 33 indikátorů a 124 proměnných.

V první tabulce je znázorněna míra štěstí a spokojenosti všech obyvatel Bhútánu a zastoupení jednotlivých skupin, podle rozdělení, které by mělo vypovídat do jaké míry jsou obyvatelé šťastní, respektive zažívají dostatek ve všech dotazovaných oblastech. V průzkumu se hodnotí komplexní výsledek, čili může dojít k lehkému zastínění konkrétní potřeby v konkrétní oblasti, ve které se vyskytuje nevyšší nedostatek. (Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI), 2023)

Výsledky měření bhútánského Hrubého národního štěstí v roce 2010

intenzivně šťastní	rozsáhle šťastní	relativně šťastní	nešťastní/nespokojení
Rezidenti (a)	Rezidenti (b)	rezidenti	rezidenti
8,30 %	30,60 %	48,70 %	10,40 %
celková míra rezidentů zažívajících dostatek	celková míra rezidentů Dosahujících dostatku (intenzivně a rozsáhle šťastní jedinci, a+b)	rezidenti kteří Nedosaňují dostatku v dostatečném množství oblastí s vysokou hodnotou	hodnota GNH indexu
59 %	66 %	59 %	0,737

1. Tabulka: Znázornění měření údajů a získaných hodnot GNH za rok 2010

Vytvořeno z použitím údajů z Karma Ura et al., 2012)

Mezi následujícími tabulkami vidíme posun jak v celkové míře indexu bhútánského GNH, tak zvýšení počtu šťastných rezidentů/obyvatel. Při stanovování míry štěstí a následné umístění do patřičné kategorie se jeví jako relativně obtížné a to již z několika důvodů. Sběr dat je pořádaný formou otázek a může se tudíž stát, že respondent nebude chtít na některou z nich odpovědět. (2015 GNH Survey Report, str. 49, 2016) Dále je místy nevyvážené pojetí “prožívání dostatku v určitých doménách”, které se následně započítávají do celkové hodnoty, podle níž je určena „míra štěstí. Každá doména má přiřazenou určitou hodnotu, což může být v jistých případech lehce zkreslující. Nicméně vzhledem ke komplexitě a rozsáhlosti daného indexu je daná problematika pochopitelná.

Výsledky měření bhútánského Hrubého národního štěstí v roce 2015 - komparace k roku 2010

intenzivně šťastní (a)	rozsáhle šťastní (b)	relativně šťastní (c)	nešťastní/nespokojení
rezidenti	rezidenti	rezidenti	rezidenti
8,40%	35,00%	47,90%	8,80%

celková míra rezidentů	celková míra rezidentů, kteří jsou	Porovnání hodnoty GNH indexu mezi lety 2010-2015	hodnota GNH indexu
kterí jsou šťastní (a+b+c)	intenzivně či rozsáhle šťastní	Kompletní zvýšení o	
91.2%	43.4 %	1,8%	0.756

*2. Tabulka Hrubé národní štěstí pro rok 2015 a jeho komparace s rokem 2010
Zpracováno dle předlohy (The Centre for Bhutan Studies and GNH Research, 2015)*

Za hlavní bod rozvojové vize lze tedy považovat Hrubé národní štěstí a udržitelný rozvoj jako cíl rozvoje samotného. K samotné realizaci rozvoje GNH měly a mají sloužit dále zmíněné FYP's. Bhútánský rozvoj má zajisté řadu specifík, nicméně za zcela stěžejní považují samotnou hierarchii rozvoje. Obecně platí, že prvně cílí na osobní rozvoj a rozvoj správných hodnot a přístup, poté je z logiky věci možné dosáhnout socio-ekonomický růst v sounáležitosti s ochranou environmentu, posílení kulturního zdraví, a nakonec také zakotvení ušlechtilého cíle, správného vládnutí. (Rinzin, 2006)

Bhútánská vize pro udržitelný rozvoj by se dala podle autora, Jeremy S Brooks (2013) přirovnat k balancování mezi potřebami a přáními. Právě tento vědomý odraz rozdílů mezi přáními a reálnými potřebami bude pro zemi a její další směřování velmi důležitý, a to zejména při obtížích spojených s aspekty globalizace a modernizace, s kterou se neodmyslitelně pojí individualismus, a tím pádem také sociální kulturní a nezpochybnitelně i environmentální změny. Tyto změny jsou však pro Bhútán více než ohrožující a nežádoucí. Jádrem bhútánského rozvoje tkví ve řízeném ekonomickém růstu v rámci „politiky střední cesty“ spolu s dalšími rozvojovými cíli, které vedou k maximalizaci hrubého národního štěstí. Tento přístup k rozvoji a měření vývoje je velice podobný s aktualizací světově známého díla: *Limity růstu: 30letá aktualizace*, Meadows et. al (2004)

Politika střední cesty a zejména její strategie je určena pro ochranu přírodního bohatství, vyčerpatelných zdrojů, buddhistických principech neutrality, přímosti a vyrovnanosti. Jedná se o vyvarování extrémních výkyvů. Tato rovnováha v rozvoji je charakteristická pro formulaci čtyřech základních složek: rovnováha mezi materialismem a spiritualismem, důraz na specifický zdroj potenciálu pro rozvoj, rozdělení zodpovědností a integrovaného řízení.

K účelu lepšího řízení ekonomických možností šetrně k environmentu, byl formulován státní orgán Národní environmentální komise, která také stanovila MPS²⁸, jako výsadní další postup. K zavedení této strategie vedl především alarmující impakt industriální expanze, rozvoj infrastruktury, urbanizace a vysoký tlak na přírodu a krajinu.

Porovnání výsledků ve třech rozdílných indikátorech vztahujících se k tématu udržitelnosti a rozvoje se státy z regionu, Indii a Nepálem, s výsledky datovanými k roku 2021

Multidimensional Poverty Index – MPI se zabývá výzkumem v jakých faktorech lidé zažívají chudobu. Nahlíží na problematiku ve 3 klíčových dimenzích: Z hlediska zdraví, vzdělání a životní úrovně. Tento index zahrnuje 10 ukazatelů a dle něj jsou všichni lidé, kteří pociťující nedostatek alespoň v jedné třetině vážených ukazatelů, spadají do kategorie vícerozměrně chudých. **Bhútán 0,175 Nepál 0,074 Indie 0,069** (Čím větší hodnota, tím vyšší míra MPI) Bhútánu nejvíce uškodilo špatné skóre v oblasti průměrných let studia, které zvedlo celý index.

²⁸ MPS – Strategy of Middle Path policy – strategie politiky „střední cesty“

HDI (Human Development Index) porovnání – **BTN 0,666, IND 0,633, NPL 0,602**

Planetary pressures-adjusted HDI – PHDI

Jedná se o index komparující úroveň lidského rozvoje v souvislosti s tlakem vyvinutý na planetu. Zohledňuje vypuštěné emise oxidu uhličitého na osobu na základě výroby a materiální stopy na obyvatele, aby se zohlednil nadměrný tlak člověka na planetu. Index tedy porovnává lidský rozvoj s planetárním zatížením. Výsledná hodnota PHDI tedy měří úroveň lidského rozvoje při zohlednění tlaku na planetu.

Indie 0,609 (3,8 % rozdíl v HDI), Nepál 0,584 (3 %), Bhútán 0,553 (17 %)

I v tomto indikátoru se Bhútán prezentuje nejhůře v porovnání, a to zejména z důvodů vysoké materiální stopy a relativně vysokého HDI, což ve výsledku znamená vysokou planetární zátěž.

Data čerpána z ([online zdroj] United Nations Development Programme, 2023)

a) Socio-ekonomický rozvoj Bhútánu

Jako prvotní, fundamentální ukazatel socio-ekonomické prosperity nám bude sloužit index HDI (Human Development Index) – index lidského rozvoje, který poskytuje základní přehled o úrovni lidského rozvoje a míry prosperity země. Může také sloužit, jako základ pro hodnocení a porovnání socioekonomických ukazatelů mezi různými státy navzájem. HDI index funguje na bázi tří ukazatelů, jimiž jsou kvalitní a dlouhý život, přístup ke vzdělání a dobré životní standardy.

Vývoj HDI v Bhútán od roku 2010 (počátku měření dat) do roku 2021.

V roce 2010 Bhútán začínal s celkovou hodnotou 0,581, což jen pro představu znamenalo průměrnou délku dožití 68,4 let, v průměru 2,3 roku odchozené školní docházky a 7 718 USD. Tato výchozí hodnota HDI se v průběhu let konstantně zvyšovala a to v průměru o 0,010. V roce 2019 zaznamenala nejvyšší přírůstek (0,013), očekávaná délka dožití se vyšplhala na

71,4 let, průměr strávených školních let na 5,2 roku a HDP na 10.792 USD. V následujících letech 2020 a 2021 země zaznamenala poprvé pokles, který byl však způsobený zejména ztrátou na hrubém národním domácím produktu. Ve srovnání s Indií a Nepálem si Bhútán vede nejlépe s hodnotou 0,666, za ním Indie s hodnotou 0,633 a Nepál s velmi nízkou hodnotou 0,602 (k roku 2021). Všechny tři zkoumané státy zaznamenaly pokles, nejvyšší pokles se projevil u Indie 0,009.

Jelikož se HDI měří pouze pomocí tří ukazatelů, jimiž je hrubý národní příjem, předpokládaná délka dožití a průměr let školní docházky (v případě dospělých jedinců) a předpokládaný průměr délky školní docházky (v případě dětí nastupujících do povinné školní docházky), bude doplněno měření o GNH a SPI indexy, které jsou multidimenzionálního charakteru, a tím pádem mohou ucelit obrázek o rozvoji, udržitelnosti a celkové prosperitě Bhútánského Království.

Príznivý vývoj v HDI má značný vliv na snahu země o vystoupení z LDCs²⁹. Oficiálně se Bhútán ke konci roku 2023 s ukončením 12. pětiletého rozvojového plánu (FYP)³⁰ chystá vystoupit z této kategorie.

V rámci výstupu se dále chystá plynule přejít na 13. pětiletý plán (FYP), který je založen na dynamickém plánovacím přístupu a tvorbě rámce, který bude vyhovovat národním i vládním prioritám, přičemž bude zohledňovat udržitelný dlouhodobě efektivní ekonomický růst a podléhat konceptu navrženého komisí spravující koncept hrubého národního štěstí (GNHC). (UNCTAD/ALDC, 2021)

²⁹ LDC – nejméně rozvinuté země (Least Developed Countries, LDCs)

³⁰ FYP – five Year Plan – je pětiletý strategický rozvojový plán, který má za cíl zlepšit Bhútánský rozvojový, hospodářský a sociální vývoj Bhútánu. Tyto plány určují priority, cíle a opatření, která mají být implementována v průběhu daného pětiletého období. slouží jako rámec pro řízení rozvoje země a zajišťuje, aby se ekonomický rozvoj sladil s potřebami obyvatelstva a s dlouhodobou udržitelností

Spolu s 13. FYP bude dle dohody a ve spolupráci Bhútánské komise GNHC, EU a UN aplikována strategie pozvolného plynulého přechodu (STS), jež je doporučena všem zemím, které dosáhly graduace ze skupiny LDCs, a to zejména z důvodu zabránění jakýmkoli potenciálním turbulencím a narušením v úspěšném průběhu další realizace rozvoje země. STS má za cíl také pomoci vládní strategii přizpůsobit se na postupné ukončování mezinárodní podpory a výhod plynoucích ze statutu LDC země. Strategie pozvolného přechodu bere v potaz mimo jiné například: makroekonomickou stabilitu, rozšíření vlivu na mezinárodním trhu, ekonomickou diverzifikace, technologický pokrok, zmírnění zranitelnosti a posílení odolnosti. (kuenselonline, 2021) V rámci stále probíhajícího 12. rozvojového plánu byly oblasti programu vybrány tak, aby zajistily, že kritické otázky, jako je nezaměstnanost mladých lidí, zabezpečení dodávek vody a snižování chudoby, budou řešeny soudržným efektivním způsobem a dojde během tohoto pětiletého období k co největšímu pokroku.

S ohledem na status Bhútánu jako aktivního člena globálního společenství se zohledňují také cíle udržitelného rozvoje a další mezinárodní a regionální závazky. (Gross National Commission, 2018) Za strategicky velmi výhodné by mohla být považována realizace tzv Round Table Meetings („Setkání u kulatého stolu“), což jsou spolupřátané schůzky RGoB.³¹ (Report RGoB from 13th RTM, 2017)

Indexy rozvoje měřící úroveň prosperity země, stanovené OSN pro výstup z nejméně rozvinutých zemí.

Tři základní kritéria, která jsou měřena pomocí klíčových ukazatelů a kladou si za cíl zjištění míry rozvoje a stability v nejméně rozvinutých zemí, jsou indexy HAI, EVI a GNI. Po úspěšném naplnění všech tří kritérií stanovených Valným Shromážděním OSN, navržení radou ECOSOC

³¹ Royal government of Bhutan – královská vláda Bhútánu

a splnění zkušebního minimálně tříletého období, může země docílit graduace, tudíž vystoupit z nejméně rozvinutých zemí. V následující části si okrajově přiblížíme dané indexy.

HAI human assets – lidské zdroje/aktivita dimenze lidského rozvoje ve tři klíčových oblastech: délky a kvality života, vzdělanosti a úměrnému životnímu standardu. HAI index je složen ze dvou dimenzí. První dimenzí je ukazatel zaměřující se na komponent zdraví a druhou dimenzí je ukazatele zaměřující se na vzdělání. Indikátory jsou tedy děleny do dvou skupin dle zmíněných ukazatelů: 1) dětská úmrtnost do pěti let věku, prevalence³² podvýživy a poměr mateřské úmrtnosti, 2) počet zápisu studentů na střední školy, podíl gramotnosti dospělých v populaci a index rovnosti pohlaví vzhledem k zápisu na střední školy.

EVI Economic and Environmental Vulnerability – ekonomická a environmentální zranitelnost, označuje index, který zohledňuje environmentální rizika a pravděpodobnost výskytu přírodní katastrofy, či nestabilitu zemědělské produkce a exportu. Jedná se tedy o komplexní měřítko zohledňující strukturální zranitelnosti vůči hospodářským a environmentálním šokům.

GNI – hrubý národní příjem na obyvatele se v Bhútánském království nepoužívá, a proto se musí pro mezinárodní účely přepočítávat přes hodnotu Bhútánci používaného indexu GNH.

Proto bude třeba počítat s hrubým národním příjmem relativně, nelze ho totiž zcela exaktně stanovit. Hodnota tohoto indexu je tedy přibližná, nicméně lze však konstatovat, že v roce 2021 Bhútán úspěšně nastavil svůj ekonomický růst, dle přibližné navýšené hodnoty GNI na 2 982 amerických dolarů.

³² Je stav označující výskyt dané specifické vlastnosti (zde podvýživy) v populaci pro danou lokalitu a časové období. (Epidemiologie: výukové texty pro studenty 1. LF UK, Vladimír Bencko, 2002)

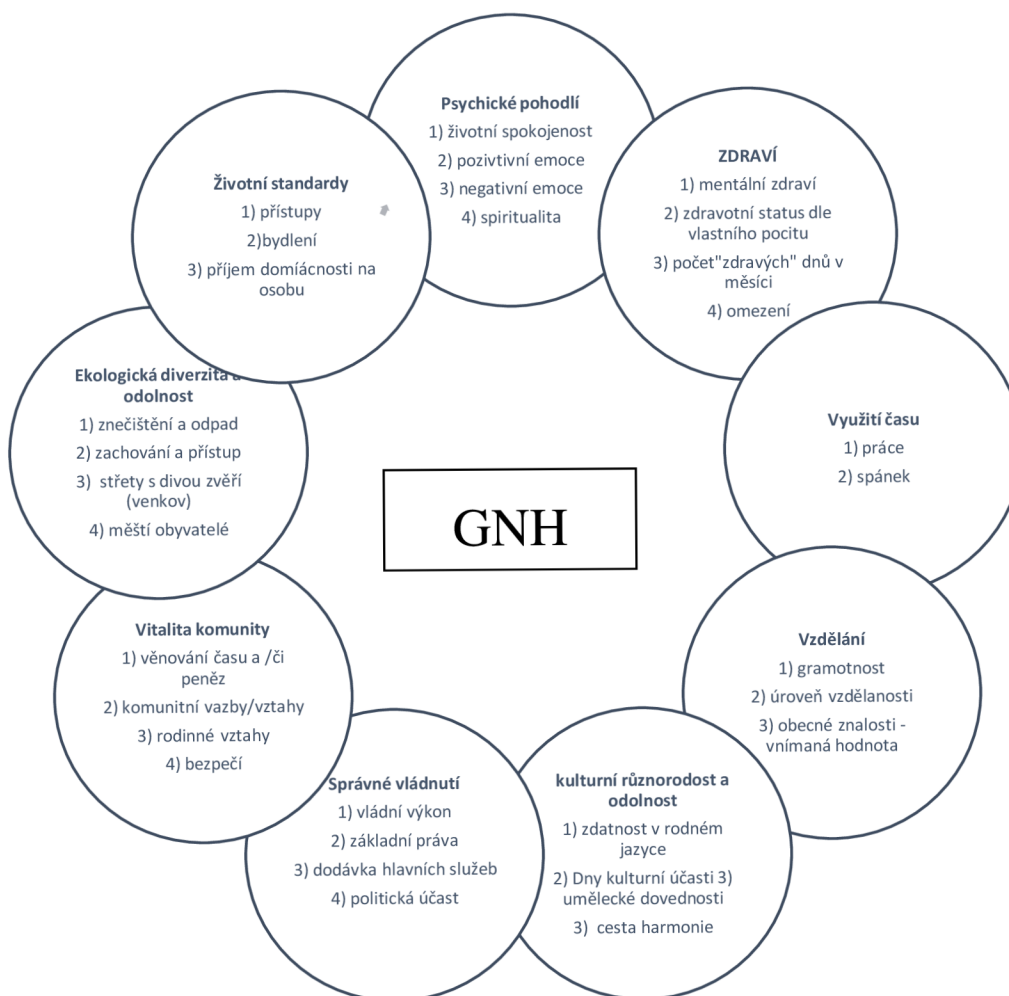
GNH Gross National Happiness – Hrubé národní štěstí je bhútánský specifický indikátor rozvoje, který poukazuje na nedostatečný rozměr běžně používaného GNI (hrubého domácího produktu). Inovativní myšlenka zavedení filozofie štěstí bere v potaz se stejnou měrou důležitost všeobecné prosperity, globálně zdravé společnosti s plně fungujícím společenstvím, přínos blaha a radosti z obklopení bezpečným a prosperujícím prostředím, pevným komunitním zázemím a rovněž i rovnováhu v pracovním a osobním životě. (Rigyal, 2017) Ve čtyřech základních pilířích poukazuje na ochranu kulturních tradic, udržitelného a spravedlivého socio-ekonomického rozvoje, dobré vlády, udržování a ochrany přírodního prostředí. Snaží se poukázat na důležitost širšího záběru, která lépe poukazuje na míru prosperity společnosti. (Harvey, 2012)

S určitým odstupem by se dalo říci, že koncept funguje více uchopitelně a efektivně, jako komplexní rozvojový indikátor, který zohledňuje také podporu méně prosperujících oblastí, zejména kvůli faktu, že pomocí konkrétnějšího pohledu na obyvatele a jejich potřeby lze docílit stabilnější funkce státu jako celku tvořeného každým jednotlivým občanem. (Gupta and Agrawal 2016)

Model Hrubého národního štěstí identifikuje čtyři skupiny obyvatel podle míry spokojenosti a dostatku na: nešťastné, nepříliš šťastné, velmi šťastné a hluboce šťastné. Analýza se soustředí na dva základní fenomény: Na analýzu obyvatel, kteří štěstí a dostatek již prožívají a na možnosti docílení nárůstu míry štěstí a dostatku mezi nešťastnými a nepříliš šťastnými občany. (grossnationalhappiness.com [online], 2015)

Tento index je založen na Alkire-Foster metodě multidimenzionálního měření, která byla sestavena pro tento účel. Dále se tato metoda používá pro měření míry chudoby. Zahrnuje výpočet různých typů nouze, které každý jednotlivý respondent pociťuje na stejném místě ve stejný čas. Těmito prvky může být například špatný zdravotní stav nebo nedostatek vzdělání či možnosti zaměstnání. Právě z důvodů multidisciplinárního měření je tato metoda vhodná také na užití výpočtu GNH. (OPHI [Oxford Poverty & Human Development Initiative], 2023)

Koncept Hrubého Národního Štěstí sestává z následujících indikátorů a oblastí, které jsou znázorněny na následujícím schématu.

4.Schéma: Oblasti a indikátory tvořící index Hrubého národního štěstí
 Vypracováno dle předlohy (Report of 13th Round Table Meeting, 2017)

Doposud byly zmiňovány převážně obecné strukturální faktory vypovídající o rozvoji v multidimenzionální rovině. Nyní se zaměříme specifičtěji na sociální, či socio-ekonomické indikátory a problematiku.

Nezaměstnanost

Ze statistik vyplývá, že nezaměstnanost nejvíce zasahuje ženy, mladé jedinci a obecně spíše lidi žijící ve venkovských oblastech. (NSB, Labor Force Survey Report, 2021) Extrémně vysoká míra nezaměstnanosti se objevuje u kvalifikované části, která dosahuje hodnoty až 95,16 % a to i za předpokladu aktivního hledání zaměstnání alespoň z části odpovídající jejich odbornosti. (Yangchen C Rinzin, 2018)

V porovnání v časovém rozmezím mezi lety 2015–2019, kdy míra nezaměstnanosti dosahovala 2.8 %, došlo také vzhledem k šíření pandemie Covid-19 k nárůstu na průměrnou hodnotu 4.8 % k roku 2021. Zdaleka nejhorší je situace pro mladé dospělé, kdy dochází k téměř zdvojnásobení míry nezaměstnanosti 20,9 % k roku 2021 a 18,7 % k roku 2022, a to zejména z důvodu nezájmu o dělnické a čistě manuální práce s nepříliš lákavým finančním ohodnocením. Studie ukazují, že nedostatek pracovních míst a nesoulad mezi nabízenými a požadovanými dovednostmi k výkonu dané pracovní pozice, jsou jedněmi z hlavních důvodů tak vysokého čísla nezaměstnanosti u mladých Bhútánců a zejména Bhútánek (61.4 % oproti mužům). Což velmi silně ovlivňuje míru odlivu více kvalifikovaných Bhútánců migrovat za lepšími pracovními příležitostmi, a to zejména do Austrálie. (Youth Unemployment Challenge in Bhutan Through a Systematic Portfolio-Based Survey Report, UNDP, 2022)

Jeden z faktorů ovlivňující nezaměstnanost mladých dospělých jsou bezpochyby neustále se měnící podmínky na lokálním trhu práce, ale i změna ve věkové struktuře populace (demografická změna). Vezmeme-li v potaz, že 60 % Bhútánců je mladších 25 let, jednoznačně se jedná o kombinaci „mladé populace“, nedostatečné připravenosti studentů na výkon budoucího zaměstnání, výše mzdy, politika pracovního trhu, individuální charakteristiky a podmínky plynoucí z domácnosti. (Dr. Namita Kapoor and Tshering Zangmo, 2022)

Využití potenciálu mladé populace v rozvojových zemích je na trhu práce velmi neefektivní, a to zejména z důvodu špatně nastavených podmínek či nedostačujících pracovních pozic, zvláště pak pro mladé lidi s vysokoškolským titulem. Vychází se z předpokladu, že mladí pracovníci mají být doplněním starších pracovníků. Situaci nepříspívá ani fakt, že většina mladých Bhútánců cílí na vládní sektorové práce. (National Statistics Bureau, 2020)

Indexy pro zhodnocení kvality života v Bhútánu

Rovnost pohlaví je v práci zohledňována pomocí *Gender Inequality Indexu & Global Gap Indexu*.

V rámci výzkumu rovnosti pohlaví se zaměříme na klíčové body o rovnosti a pozici ženy v Bhútánu. Gender inequality Index,³³ který nabývá hodnoty 0,421 k roku 2021. Napříč regiony je však situace značně rozdílná.

V obecném povědomí bývá víra, že Bhútán nemá žádné problémy v oblasti rovnosti pohlaví, nicméně právě toto stanovisko může reflektovat genderové stereotypy a normy více než evidence. Jednoznačným základem problematiky jsou zejména zažitá genderové vzorce a problematické situace ohledně dědictví aktiva, které se interpretují různými způsoby. (Asian Development Bank, Bhutan Gender Equality Diagnostic of Selected Sectors, 2014) Postavení žen v Bhútánu je tedy z velké části založeno na dědičných vzorcích. Tyto vzorce vnímají ženu jako osobu, která má zodpovědnost za prosperitu a blaho rodiny včetně poskytování péče starším rodičům. (Gender Assessment of Ministry of Economic Affairs, 2008)

Další šetření v oblasti rovnosti ve vzdělávání poukazují na následující důvody, které ovlivňují účast a výkon dívek v rámci školní docházky. Výslednými důvody jsou například domácí povinnosti a neplánované brzké těhotenství. (World Bank Group, Gender Strategy, 2016-2023) Přestože je Bhútán signatář konvence „O eliminaci všech forem diskriminace proti ženám“³⁴ tak jeho dosavadní výsledky v celosvětovém měření Global Gap Indexu jsou velmi nízké. K roku 2020 propadl na 131. místo ze 153 zemí. Report ukazuje značné rozdíly pro obě pohlaví v oblastech zdraví, vzdělání, ekonomiky a politiky. K roku 2020 byl také zaznamenán nárůst spáchaného násilí na základě pohlaví na 36 % v porovnání s předešlými lety. Vláda uznala vážnost tohoto problému znovu ustanovením „Aktu o prevenci domácího násilí z roku 2014“.³⁵ (BTI Country Report, 2022)

³³ GII se měří na škále od 0 do 1. Přičemž 0 značí rovný vztah obou pohlaví, zatímco při 1 si jedno pohlaví vede velmi špatně a to ve všech měřených dimenzích. (UNDP, report, 2023)

³⁴ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women

³⁵ Domestic Violence Prevention Act in 2014

Další z metod měření sociálního blahobytu a pokroku je například Index sociálního pokroku (SPI). Tento index je pravidelně zveřejňován od roku 2013 a jeho cílem je podněcovat poskytování patřičných opatření a prezentovat údaje o sociálních výsledcích. Index sociálního pokroku se skládá z několika dimenzí a může být použit v mezistátním porovnání, či v měření individuálního pokroku.

Nabízí ucelenou a transparentní formu měření, která je založená na ověřených výsledcích a pracuje nezávisle na ekonomických ukazatelích. Díky jeho komparativní funkci je možné indexem identifikovat konkrétní silné nebo slabé stránky.

SPI odkazují na 3 prvky společenského pokroku, které jsou označeny jako dimenze. Jedná se o **základní lidské potřeby, základy blahobytu a příležitosti**.

Pod každou z těchto tří dimenzí jsou čtyři komponenty, jejichž základní koncepty se týkají a řídí otázkami na které se odpovídá pomocí dostupných údajů a které jsou dále definovány souborem výsledných ukazatelů. (Scott Stern at al., 2020)

Celkové komplexní skóre v SPI pro Bhútán je 68,05 ze 100, což ho řadí na 78. místo z celkových 169 zemí.

	Celkové skóre pro celou dimenzi	výživa a základní lékařská péče	voda a hygiena	obydlí	osobní bezpečí
Základní lidské potřeby	80,22	77,81	90,26	88,49	64,31
Základní blahobyt	66,33	přístup k základnímu vzdělání	přístup k informacím a komunikacím (telefon. internet...)	zdraví a prosperita	Kvalita environmentu
		64,85	72,69	69,74	58,04
příležitosti	57,59	osobní práva	osobní svobody a rozhodnutí	Pospolitost/ soudržnost a rovnost	Přístup k pokročilému vzdělání
		73,90	66,68	57,48	32,30

Tabulka 3. Tabulka Souhrnné výsledky SPI indexu pro Bhútán
Zpracováno podle předlohy ([online zdroj] The Social Progress Imperative, 2022)

Z tabulky vyplývá, v jakých dimenzích si Bhútán vede nejlépe, dále je patrné, které oblasti se potýkají s větší mírou slabých stránek. Obecně nejlépe si vede dimenze základních lidských potřeb s hodnotou 80,22. Oproti tomu nejhůře na tom jsou příležitosti, s hodnotou pouhých 57,59. Důležité je však podotknout že dimenze jsou hodnoceny jako celek a jednotlivé podkategorie se proto mohou v rámci jednotlivé dimenze znatelně lišit a také značně ovlivnit výslednou hodnotu pro celek.

Například v rámci první dimenze je potřeba poukázat na vysoký rozdíl mezi komponentem měřícím míru dostupnosti nezávadné vody a kvalitu hygieny, který má vysokou hodnotu 90,26, oproti komponentu zohledňujícímu přístup k základnímu vzdělání s hodnotou 64,85. ([dostupné online z: <https://www.socialprogress.org>], The Social Progress Imperative, 2022)

b) Udržitelnost rozvoje

Přírodní prostředí je považováno za součást bhútánského bohatství. Posvátné přírodní lokality ztělesňují spojení přírody a kultury. Mnohdy to jsou místa, kde se vyskytují původní chráněné druhy a jsou uchovávána prostřednictvím tradiční víry a praktik. Posvátné přírodní lokality existovaly vždy a mnohé z nich byly úzce spojeny s ochranou přírodních zdrojů. Každopádně ochrana posvátných přírodních lokalit jako formálně institucionalizovaný, praktický přístup k ochraně životního prostředí, je relativně novým konceptem. Mezi disciplíny které zahrnují ochranu posvátných přírodních lokalit patří například: ekologie, buddhistická studia, humánní geografie historii životního prostředí, či ekologická antropologie. (Riamsara Kuyakanon Knapp, 2012)

S ohledem na fakt, že přes 50 % území je tvořeno chráněnými oblastmi (Rajaratnam et al., 2016), kde se vyskytuje například velmi zranitelný *Takin bhútánský*, sudokopytník vážící mezi 150–350 kilogramy, (T. Sangay et al., 2020) což může znamenat relativně komplikované vzájemné soužití. Nicméně ve většině případech jsou zdejší obyvatelé na určitý způsob soužití s chráněnými zvířaty zvyklí. Jelikož u většiny samozásobitelských zemědělců a pastevců nedošlo k žádnému rozdělení vztahu mezi člověkem a přírodou. Tato neustálá interakce lidí s jejich přírodním prostředím znamená, že si zachovali intuitivní náhled na eko-adaptivní strategie. (James Morgan / WWF-US, 2018)

6)SWOT analýza rozvojového potenciálu Bhútánu

Popis metody:

SWOT analýza je nástroj pro strategické plánování, přičemž zohledňuje řadu faktorů, které mohou rozvoj určité oblasti značně ovlivnit. Jedná se ve své podstatě o rámec určený pro plánování při evaluaci projektu, chodu organizace či jakékoli jiné instituce. SWOT analýza zohledňuje analyzovaný objekt z úhlu dvou prostředí, ve kterých se přirozeně nachází, a to z prostředí vnějšího a vnitřního. Tato perspektiva interních a externích faktorů je nezbytná pro koherentní uplatnění strategického plánování. Vnitřní neboli interní dimenze zahrnuje faktory týkající se zkoumaného objektu jako takového, čili vnitřních procesů. Z toho důvodu jim jsou přiřazeny, jakožto výzkumné indikátory, právě slabé a silné stránky. Druhou dimenzí je externí neboli vnější prostředí, kde je zkoumáno spíše působení okolí na objekt a obráceně. Proto jsou k této dimenzi přiřazeny příležitosti a hrozby, jakožto výzkumné faktory.

Tento proces hodnocení vzájemného působení subjektu a jeho prostředí, zahrnuje čtyři oblasti rozdělené do dvou dimenzí. Jinak řečeno, jedná se o rozdělení interní a externí oblasti s příslušnými faktory do tabulky, která je sestavená na čtyři kvadranty do rozhraní 2:2. Zkoumané faktory jsou obsaženy již v názvu analýzy a pocházející z anglického originálu S – strong sides/silné stránky, W – weak sides/slabé stránky, O – opportunities/příležitosti, T – threts/hrozby. (Gurel & Tat, 2017)

Uchopení popisu funkce a využití analýzy se ve zdrojích lehce liší. Například v publikaci od kolektivu autorů Gerry Johnas at al. (2005), je SWOT analýza popisována následovně: „Tato analýza není zcela relativní, většinou vychází z poznatků vygenerovaných jinými druhy analýz. Důležité je uvědomění, že SWOT analýza pracuje na vztažném principu k prostředí, čili je užitečná pouze tehdy, zdali má komparativní ráz. Tento druh analýzy je však velmi užitečný pro volbu dalšího směřování v budoucnu a stanovení, do jaké míry je daný subjekt schopen dosahovat těchto strategií. Zaměřuje se na stanovení definice záporů a kladů, čili silných a slabých stránek“ (Gerry Johnson et al., srt.102 Part II, 2005). Oproti tomu podle autorů Gurel & Tat (2017) se SWOT analýza může uplatnit jak v marketingových a reklamních kruzích, tak i na poli veřejných vztahů a mnoha dalších oblastech využívají strategické plánování. Dále považují SWOT analýzu za důležitý nástroj pro využití takzvané situační analýzy, která dokáže pomoci identifikovat samotné organizační i prostorové faktory.

Dle mého názoru Gurel & Tat (2017) vykládají analýzu mnohem podrobněji, poukazují na daleko širší využití a jejich výklad je lépe aplikovatelný na situaci státu. Právě z těchto důvodů jsem se rozhodla opřít zejména o tento akademický zdroj, který budu dále využívat v popisu výkonu metody.

Cílem této metody je zjistit, do jaké míry jsou současné silné a slabé stránky relevantní a uchopitelné a do jaké míry je zkoumaný subjekt schopen se vypořádat s definovanými hrozbami a využít vzniklé příležitosti v daném prostředí.

a) SWOT – reakce na hlavní výzkumné otázky

V této části práce uplatním metodu pro zhodnocení a zodpovězení hlavních výzkumných otázek pomocí SWOT techniky. Uplatnění metody bude sloužit jako základní stavební kámen pro zhodnocení, do jaké míry je pravděpodobné, že nastavení udržitelného rozvoje, s minimálním narušením bhútánské tradiční kultury, bude udržitelně úspěšné. Jinak řečeno bude se zabývat otázkou úspěšného naplnění rozvojového potenciálu Bhútánského Království, determinovaného stávající politikou země.

Analýzu ve své práci využiji pro odpověď na hlavní výzkumnou otázku, pro vypracování prognózy a vyhodnocení výsledků. Zdroje pro analýzu jsou čerpány z dosavadního textu práce. Před samotnou analýzou je ještě potřeba jasně definovat charakteristiky jednotlivých interních a externích faktorů.

Silné stránky jsou takové, které přidávají určitou hodnotu dané vlastnosti a činí jí zvýhodňujícím prvkem. V tomto smyslu silná stránka se vyznačuje pozitivním, výhodným a kreativním charakterem. Na úrovni států zahrnuje vlastnosti, zdroje, schopnosti či dovednosti, kterými konkrétní stát získává výhodu nad ostatními. . Jinak řečeno definuje charakteristiky a situace, za kterých je daný stát efektivnější a výkonnější v porovnání s ostatními. Daný stát může být definován jako silný, rovný, či slabý v porovnání s konkurenty, a to na základě pěti kritérií. Těmito kritérii jsou rozvojový potenciál, relativní lidská kapacita, efektivita řízení, relativní finanční struktura, situace na trhu, produkce a technické kapacity.

Slabé stránky poukazují na situaci, kdy zkoumaný stát nemá dostatečnou formu a nezbytné kompetence v klíčových oblastech. Dané faktory jsou znevýhodňující, jejich charakteristika je negativní a nepříznivá. Na státní úrovni se zaměřují na oblast, ve které je příslušná existence a kapacita státu znatelně slabší v porovnání s jinými a staví jej do nevýhodné role. Tento aspekt poukazuje na nedostačenou efektivitu, na oblasti, ve kterých je značně slabší a celkově na aspekty, které negativně ovlivňují jeho výkon v porovnání s konkurencí.

Příležitosti v daném prostředí značí výhodnou situaci či kondici vhodnou pro aplikaci dané aktivity. Jednoduše je to příležitost pramenící z výhody, která představuje hnací sílu pro uskutečnění výhodné činnosti. Má pozitivní a příznivou charakteristiku. Pro státy příležitost značí vhodné načasování nebo výhodnou situaci, kterou disponuje v daném prostředí a která mu dává možnost naplnit stanovené cíle. Z pravidla přináší pozitivní výsledky a posun, na základě analýzy prostředí, ve kterém se stát nachází.

Hrozby v daném prostředí představuje situaci nebo stav, který ohrožuje plynulý chod vývoj a aktualizaci činnosti. Tudiž odkazuje na nevýhodnou situaci, a proto má ryze negativní charakteristiku, které je třeba se vyhnout. Toho je možné docílit právě implementací preventivních opatření. Narozdíl od slabých stránek jsou hrozby externí, tudíž mimo kontrolu státu. Zahrnují omezení, problémy či překážky, které mohou bránit v rozvoji státu. Pro jeho plánování se jedná o element, který činí dosažení stanovených cílů složitým až nereálným. Je důležité pro vedení státu, aby umělo strategicky a pružně reagovat na vývoj ve svém okolí i mimo něj právě proto, aby bylo možné co nejvíce předejít dopadu hrozeb na funkci státu.

Pro státy je velmi důležité znát jak svá silná, tak i slabá místa, protože žádná strategie nemůže být sestavena bez zohlednění těchto faktorů.

Primárně založeno na odborném textu (Gurel & Tat (2017))

SWOT

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> • Stabilní a silný vládní systém • Úspěšné plnění pětiletých ročních plánů • Hot-spot biodiverzity • Škola Mahayana buddhismu jako pojící prvek bhútánské entity • Koncept GNH • strategická partnerství • evaluační a informační akce s klíčovými donory • 51 % chráněných přírodních oblastí, zhruba 72 % lesního pokryvu • Uhlíková neutralita země • Politika střední cesty 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatečná infrastruktura • Nepřízpůsobený trh práce • Vysoká nezaměstnanost mladých dospělých • Vysoká nezaměstnanost vysoce kvalifikovaných Bhútánců • Stále relativně vysoká míra chudoby • Stále relativně vysoké rozdíly v kvalitě života napříč zemí • Nerovné příležitosti (ať již vztažně k pracovnímu trhu, městské X venkovské populaci, genderu, či vyznání)
<ul style="list-style-type: none"> • Příležitost rozvoje v řadě ekonomických aktivit (jako jsou: cestovní ruch, hydroenergetika, větší obnos vývozu/zlepšení infrastruktury, rozvoj kvartérního a kvinterního sektoru...) • Pozvolný vstup na globální trh • Zisk nových donorů • Globální spolupráce s organizacemi pro konzervaci, ochranu a udržitelnost přírodního bohatství 	<ul style="list-style-type: none"> • Brain-drain • Vysoká míra závislosti na Indii (bezpečnostní, ekonomická) • potenciální? čínské okupační tendence • Politika „jeden stát – jeden národ“ • Kritické postavení menšiny nepálských Bhútánců <i>Lhotshampa</i> • Míra demokracie v určitých oblastech (svoboda vyznání, projevu, rovnost) je stále nedostačující
Možnosti	Hrozby

Tabulka 1. SWOT SWOT analýza rozvojového potenciálu Bhútánského Království

vytvořeno autorem

b) Reakce na výstupy a Prognóza vývoje do budoucna

Porovnáme-li výstupy všech čtyřech faktorů a obou dimenzí (pojmemme-li záporny a klady) a aplikujeme je na hlavní výzkumnou otázku, mohli bychom vyvodit následující závěry: Bhútán se relativně slibně rozvíjí, má dobře podchycená strategická partnerství pro další spolupráci, disponuje řadou specifických nástrojů (jako například: koncept GNH, Mahayana buddhismus a vše co k němu patří, od sounáležitosti, přístupu k vlastnictví, hospodaření, duševní vyrovnanosti, apod...)³⁶, které mohou být ještě znatelně více využity. Z hlediska udržitelnosti si je Bhútán pevně vědom svého nesměnitelného přírodního bohatství a i přes lehké byrokratické překážky je ochránářství a konzervace na prvním místě. Z toho tedy plynou i značné výhody v příležitostech spolupráce s ochránářskými (a jinými) organizacemi za účelem udržitelnosti, která by mohla v konečném důsledku přinést jak environmentální, tak i ekonomický profit (např. v rámci tematického turismu).

Z analýzy vyplývá řada potřebných reforem, na které je ale nutné zajistit dostatek financí. Toho se však v tomto případě dá do značné míry dosáhnout nastavením systému. Například podíváme-li se na problematiku nezaměstnanosti mladých dospělých, tak objektivně dohledáme potíž v nevyhovující nabídce a možnostech na trhu práce. S tím se pojí i nižší kapitál v oběhu. S problematikou nezaměstnanosti kvalifikovaných Bhútánců je také spojen pojem brain-drain, neboli migrace za lepšími pracovními nabídkami do zahraničí. Což by bylo možné s dobrým nastavením strategického plánování a ochoty řídicích orgánů redukovat nezaměstnanost atd. Redukce této problematiky by se dala docílit například renovací trhu práce, zvýšení množství nabídek či příležitostí pro mladou kvalifikovanou pracovní sílu.

³⁶ Zde pochopitelně generalizují a uchopení buddhismu, jako zvýhodňujícího elementu je pojímáno v kontextu odlišného vnímání každodennosti, například v komparaci se západními zeměmi orientovanými zejména na konzum. Nechci tím však říci, že Bhútán nečelí tlaku konzumu nebo že veškerí Bhútánci jsou orientováni na duchovno.

Postoje vládnoucích orgánů jsou v řadě slabých stránek a hrozeb velmi stěžejní. Jelikož je Bhútán relativně zdatným v komunikaci na mezinárodním poli (diplomatické akty, vyjednávání, strategické asertivní jednání apod.), proto by nemělo příliš být komplikované aplikovat strategickou komunikaci a strategické plánování také při řešení vnitrostátních problémů. Tato problematika je však lehce mimo přímé šetření, a proto ji zde uvádím pouze jako navazující pilíř pro státní stabilitu, míru demokracie, svobody a rovnosti v zemi.

V jistých oblastech je konstituční monarchie stále ještě příliš málo demokratizovaná. Toto může zapříčinit konfliktní situaci a budoucí problémy s kompetentními mezinárodními orgány, podíváme-li se například na státní postoj k etnické minoritě nepálských Bhútánců. I když je udržení národní kultury (Drukpa Kagyu) pro Bhútán naprosto stěžejní, tak i vnitřní stabilita a podpora západních organizací hrají velkou roli.

Další obtíží by mohla být problematika rovnosti pohlaví a poskytovaných příležitostí. Je důležitou otázkou, jak bude plánovaná decentralizace zodpovědností a s nimi se pojící míra pravomocí efektivní. V každém případě velmi záleží na efektivitě uchopení politiky střední cesty.

Dále lze z analýzy vyčíst svazující strategické partnerství s Indií, které však musí nadále přetrvávat, alespoň na bezpečnostní bázi, jelikož další externí faktor, proti kterému je Bhútán zcela bezmocný, jsou čínské okupační tendence. Tato hrozba by byla naprosto zjevně alarmující bez právě zmíněného indického partnerství.

7) Závěr

Dle dosavadně získaných dat a výstupu z analýzy SWOT lze dospět k závěru že se Bhútánskému království podařilo dlouhodobě zlepšovat svou rozvojovou situaci. Vzhledem k úspěšnému nastolení a dlouhodobému chodu pětiletých rozvojových plánů, aplikací strategie politiky střední cesty a efektivního zohledňování hrubého národního štěstí, můžeme říci, že Bhútánské království využívá svůj potenciál jak efektivně, udržitelně, tak i v ohledu na zachování tradičních hodnot.

Pakliže bude vývoj situace nadále příznivý, a to v základních aspektech pro aplikaci dlouhodobě udržitelného rozvoje, má Bhútán vysokou pravděpodobnost detekovat limitující aspekty (špatná infrastruktura, obecně slabší sociální indikátory a zejména rovnost v obecném slova smyslu) a zvýšit tím svůj rozvojový potenciál. Musí být však kladen značný důraz na sociální rozvoj a zlepšení socioekonomické situace, a to jak snížení míry chudoby, tak zvýšení pracovních a edukačních příležitostí.

Buddhismus hraje signifikantní roli, jinými slovy je všudypřítomný. Můžeme ho spatřit jak v tradiční architektuře, každodenní rituálech, ve školství, v přítomnosti mnoha velmi dobře financovaných klášterech, či ve specifickém přístupu a chování valné části populace a zejména reprezentativních činitelů.

Doslovem k hypotéze: Mělo by býti více než zřejmé, že být buddhistou či pocházet z Bhútánu, nejsou indikátory, které by se daly použít jako šablona, podle které by se dalo určit, do jaké míry je daný jedinec pořádaný, skromný či mírumilovný člověk.

a) Odpověď na výzkumné otázky

1. Do jaké míry země naplňuje svůj rozvojový potenciál?
 2. Do jaké míry se daří se aplikovat udržitelný rozvoj?
 3. Daří se Bhútánu praktikovat rozvoj s minimálním narušením tradičních hodnot a kultury?
 4. Jakou roli má v Bhútánu buddhistická víra?

Doplňující výzkumné otázky s percepcí vývoje do budoucna

5. Do jaké míry je pravděpodobné, že se Bhútánu podaří směřovat udržitelně?
6. Jak velmi je pravděpodobné, že se Bhútánu podaří udržet dosavadní míru rozvoje i po výstupu z LDCs?

Na výše položené otázky bylo odpovězeno již v sekci závěru, z toho důvodu zde odpovím konkrétně ke každé otázce ve zkrácené formě.

1. V dlouhodobém měřítku má tendenci úspěšně aplikovat momentální rozvojový potenciál, zaměřovat se na řešení slabých/problematických míst rozvoje a do budoucna skrz strategické plánování své možnosti zvyšovat.
2. Bhútán aplikuje řadu opatření pro dlouhodobý rozvoj a retrospektivně lze podotknout, že má velké predispozice. Nicméně je nutné zvážit také nové situace a nenadálé změny jakožto vstupní faktory a potenciální hrozby pro narušení dosavadního chodu.
3. Je aplikována řada opatření pro rozvoj s ohledem na ochranu svého vnitřního bohatství, jelikož země si je více než vědoma cennosti svého kulturního a přírodního bohatství.
4. Jednoslovně významnou a téměř všudypřítomnou, avšak ne všemu podléhající.

Pravděpodobný vývoj do budoucna

5. Zde záleží na řadě faktorů a to jak externích, tak interních. Například zdali zachová svůj holistický přístup k rozvoji a zvýší socio-ekonomický blahobyt obyvatel, tak je pravděpodobné, že rozvoj bude mít udržitelné směřování. (Pozor, zmíněn pouze jeden ilustrační příklad.)
6. Za předpokladu udržení dostatečného množství „momentálně stálých“ donorů a využití nových možností s velkou obezřetností v rámci expanze na globální trh a udržení stálého prosperujícího vztahu s Indií, tomu možné je.

b) Potvrzení či vyvrácení stanovené hypotézy

Stanovenou hypotézu vyplývající z názvu práce, kterou lze explicitně vyjádřit následovně: Je možné považovat Bhútánské království za poslední Shangri-lu?

Tato byť na první pohled velmi lákavá idea je i pro Bhútánské království, které se snaží zachovávat si svou ojedinělou kulturou a tradice silně determinované pokojným Mahayana buddhismem, nerealistická.

Jinak řečeno ve své prvotní podobě jde o zkonstruovanou lehce utopistickou ideu „země poslední Shangri-ly“. Tento fenomén byl velmi populární v 70. letech 20. století v USA a v dalších západních zemích, a také řádně podpořil zájem cizinců vycestovat do malé země v srdci Himalájí. (Sandra Brunet et al., 2009) Nicméně nyní by toto označení pro progresivní stát, gradující ze zemí LDCs, bylo spíše na škodu. Tato hypotéza se tedy dá vnímat pouze jako ryze pocitově zabarvená idea, nikoli jako objektivní fakt.

Na závěr, dle dosavadního studia článků o Mahayana buddhismu malá úvaha.

„Dle Buddhova učení by se dalo říci, že je zbytečné hledat poslední Shangri-lu venku v něčem materiálním, naopak je třeba se obrátit dovnitř. Jinými slovy pravá shangri-la se skrývá někde hluboko v nás samotných, v našich duších.“

Bibliografie

ADHIKARI, Deepika, 2016. *Healthcare and happiness in the Kingdom of Bhutan*. *Singapore Med J.* **57**(3), 107-109. Dostupné z: [doi:10.11622/smedj.2016049](https://doi.org/10.11622/smedj.2016049)

ASIAN DEVELOPMENT BANK, 2013. *Bhutan: Critical Development Constraints*. Australian: Agency for International Development, and Japan International Cooperation Agency. ISBN ISBN 978-92-9254-244-3 (Print), 978-92-9254-245-0.

BARNETT, Robert, 2021. *China Is Building Entire Villages in Another Country's Territory*. In: *Foreignpolicy.com* [online]. Washington, DC: *foreignpolicy*, 7.5.2021, - [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2021/05/07/china-bhutan-border-villages-security-forces/>

BROOKS, Jeremy S., 2011. *Buddhism, Economics, and Environmental Values: A Multilevel Analysis of Sustainable Development Efforts in Bhutan: A Multilevel Analysis of Sustainable Development Efforts in Bhutan*. *Society & Natural Resources*. Routledge, **24**(7), 637-655. ISSN 0894-1920. Dostupné z: [doi:10.1080/08941920903463838](https://doi.org/10.1080/08941920903463838)

DA SILVA, José G., ed., 2016. *GLOBAL FOREST RESOURCES ASSESSMENT 2015: How are the world's forests changing?* [online]. Second edition. Rome: FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS [cit. 2023-05-05]. ISBN ISBN 978-92-5-109283-5. Dostupné z: <https://www.fao.org/3/i4793e/i4793e.pdf>

DA SILVA, RADOS a KAUROVA, ed., 2020. *Economic and Social Development (Book of Proceedings): 62nd International Scientific Conference on Economic and Social Development*. In: *Economic and Social Development: 13th International Scientific Conference on Economic and Social Development*. Lisbon: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, p. 427-436. ISSN ISSN 1849-7535.

FRAME, Bob, 2005. *Bhutan: a review of its approach to sustainable development: a review of its approach to sustainable development*. *Development in Practice*. Routledge, **15**(2), 216-221. ISSN 0961-4524. Dostupné z: [doi:10.1080/09614520500041963](https://doi.org/10.1080/09614520500041963)

GIVEL, Michael, 2015. *Mahayana Buddhism and Gross National Happiness in Bhutan*. *International Journal of Wellbeing*. **5**(2), 14-27. Dostupné z: [doi:10.5502/ijw.v5i2.2](https://doi.org/10.5502/ijw.v5i2.2)

GUPTA, Kanupriya a Rajat AGRAWAL, 2017. *Sustainable development and spirituality: A critical analysis of GNH index: A critical analysis of GNH index*. *International Journal of Social Economics*. **44**(12), 22. Dostupné z: [doi:10.1108/IJSE-10-2015-0283](https://doi.org/10.1108/IJSE-10-2015-0283)

- GÜREL, Emet a Merba TAT, 2017. SWOT ANALYSIS: A THEORETICAL REVIEW. *The Journal of International Social Research*. **51**(10), 994-1006. ISSN Issn: 1307-9581. Dostupné z: doi:<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1832>
- HARVEY, Peter, 2012. AN INTRODUCTION TO BUDDHISM Teachings, History and Practices. Druhé. New York: Cambridge: Cambridge University Press. ISBN isbn 978-0-521-67674-8. Dostupné z: doi:[doi:10.1017/CBO9781139050531](https://doi.org/10.1017/CBO9781139050531)
- JURMEY, Rinzin a Cat PAPANIMITRIOU, ed., 2022. BUDDHISM, BHUTAN AND ME | A Short Documentary About One's Dedication to Buddhism. In: BYkids [online]. Bhutan: BYkids [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://bykids.org/films/buddhism-bhutan-and-me/>
- KNAPP, Riemsara K. a , ed., 2012. Buddhist sacred natural sites conservation a meeting ground between international and local: A meeting ground between international and local. In: URA, K a D CHOPHEL. Buddhism without borders: Proceedings of the International Conference on Global Buddhism. Secondary publication. Thimpu, Bhutan: Centre for Bhutan Studies, (pp. 122– 135). ISBN 978-99936-14-69-2. Dostupné z: doi:[10.11588/xarep.00002759](https://doi.org/10.11588/xarep.00002759)
- LOCKE, Jessica, 2020. Buddhist Modernism Underway in Bhutan: Gross National Happiness and Buddhist Political Theory. *Religions*. **11**(6), 17. ISSN 2077-1444. Dostupné z: doi:[10.3390/rel11060297](https://doi.org/10.3390/rel11060297)
- LONG, William, 2021. A Buddhist Approach to International Relations: Radical Interdependence. Atlanta: Palgrave Macmillan Cham. ISBN ISBN 978-3-030-68042-8.
- MARKS, Thomas A., 1977. Historical Observations on Buddhism in Bhutan. *The Tibet Journal. Library of Tibetan Works and Archives*, **2**(2), 74. ISSN 09705368. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/43299858>
- MITRA, SUBRATA K. a SRIKANTH THALIYAKKATTIL, 2018. Bhutan and Sino–Indian Rivalry The Price of Proximity. *Asian Survey. University of California Press*, **58**(2), 240. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/26494045>
- NGA, Le Thi Hang, Tran Xuan HIEP, Dang Thu THUY a Ha Le HUYEN, 2019. India–Bhutan Treaties of 1949 and 2007: A Retrospect: A Retrospect. *India Quarterly. SAGE Publications India*, **75**(4), 441-455. ISSN 0974-9284. Dostupné z: doi:[10.1177/0974928419874547](https://doi.org/10.1177/0974928419874547)
- PRIYADARSHINI, Verma, 2015. BUDDHISM AND SOCIETY IN BHUTAN: PORTRAYAL OF WOMEN AS MORINGMO, KERAB GU AND NANGI AUM: PORTRAYAL OF WOMEN AS MORINGMO, KERAB GU AND NANGI AUM. *Proceedings of the Indian History Congress. Indian History Congress*, **76**, 678. ISSN 22491937. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/44156635>

PUBLISHING, Greenleaf a Maria-Teresa LEPELEY, 2017. *HUMAN CENTERED MANAGEMENT 5 Pillars of Organizational Quality and Global Sustainability* Maria-Teresa Lepeley HUMAN CENTERED MANAGEMENT. Chile: Greenleaf Publishing. ISBN 978-1-7853-790-7.

RIGYAL, Samdrup a M. Alyson PRUDE, 2017. *Buddhism in Contemporary Bhutan*. In: *The Oxford Handbook of Contemporary Buddhism* [online]. Oxford: Oxford University Press, s. 61–76 [cit. 2023-05-05]. ISBN 9780199362387. Dostupné z: doi:10.1093/oxfordhb/9780199362387.013.12

SHAW, Susan, Nancy BARBOUR a Kryn FREEHLING-BURTON, 2018. *Women's lives around the world: a global encyclopedia. Volume 3*. California: ABC-CLIO. ISBN 9781440847660.

SCHROEDER, Kent, 2018. *The Last Shangri-La?*. In: Cham: Springer International Publishing, s. 51-73. ISBN 978-3-319-65388-4. Dostupné z: doi:10.1007/978-3-319-65388-4_4

Social Progress Imperative, 2022. In: *Social Progress Imperative Index - Action - Impact* [online]. Washington: The Social Progress Imperative [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://www.socialprogress.org/?tab=2&code=BTN>

THEYS, Sarina a Katharina RIETIG, 2020. *The influence of small states: how Bhutan succeeds in influencing global sustainability governance: how Bhutan succeeds in influencing global sustainability governance*. *International Affairs*. **96**. Dostupné z: doi:10.1093/ia/iiaa157

THINLEY, Jigme, Chimi CHIMI a Nimesh CHETTRI, 2021. *Spiritual and Spatial Significance of Choedrak Monastery in the Cultural Geography of Bhutan*. *Archaeologies*. **17**(-), 407-430. Dostupné z: doi:10.1007/s11759-021-09432-z

WALCOTT, Susan M., 2010. *Bordering the Eastern Himalaya: Boundaries, Passes, Power Contestations: Boundaries, Passes, Power Contestations*. *Geopolitics*. Routledge, **15**(1), 62-81. ISSN 1465-0045. Dostupné z: doi:10.1080/14650040903420396

WALCOTT, Susan M., 2011. *One of a kind: Bhutan and the modernity challenge: Bhutan and the modernity challenge*. *National Identities*. Routledge, **13**(3), 253-265. ISSN 1460-8944. Dostupné z: doi:10.1080/14608944.2011.585633

Bhutan: Gender equality diagnostic of selected sectors, 2014. -. Philippines: Asian Development Bank. ISBN 978-92-9254-414-0.

Bhutan's Gross National Happiness Index, 2015. Grossnationalhappiness.com [online]. Thimpu: grossnationalhappiness [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://www.grossnationalhappiness.com/>

BENNET COLEMAN ET AL., 2023. Arunachal and integral part of India, says US Senate, recognises McMahon Line as international boundary. [Economictimes.indiatimes.com](https://economictimes.indiatimes.com) [online]. Haryana: [economictimes](https://economictimes.indiatimes.com) [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/us-recognises-mcmahon-line-as-international-boundary-between-china-and-arunachal-pradesh/articleshow/98648282.cms>

Seznam schémat, tabulek a obrázků

2. schéma: Znárodnění GNH verzi udržitelého rozvoje.

Vytvořenou dle předlohy (Gupta et al., 2016)

2.Schéma: Hlavní buddhistické školy, jejich protínání a odlišnosti.

Vytvořeno dle předlohy (Namchak [online] © 2015 – 2023)

3.Schéma: Oblasti a indikátory tvořící index Hrubého národního štěstí

Vypracováno dle předlohy (Report of 13th Round Table Meeting, 2017)

1.Tabulka: Znárodnění měření údajů a získaných hodnot GNH za rok 2010

Vytvořeno z použitím údajů z Karma Ura et al.,2012)

2. Tabulka Hrubé národní štěstí pro rok 2015 a jeho komparace s rokem 2010

Zpracováno dle předlohy (The Centre for Bhutan Studies and GNH Research, 2015)

3. Tabulka Souhrnné výsledky SPI indexu pro Bhútán

Zpracováno podle předlohy ([online zdroj] The Social Progress Imperative, 2022)

4.Tabulka SWOT analýza rozvojového potenciálu Bhútánského Království

vytvořeno autorem